

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ФІЛОЛОГІЇ
ТА ЖУРНАЛІСТИКИ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

**КРИМСЬКИЙ
МІЖНАРОДНИЙ ФОРУМ:
«ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА»**

18–19 вересня 2025 року

УДК 8+070(062.552)
К 82

КООРДИНАТОРИ ФОРУМУ:

Шарагіна Ольга Володимирівна, директор ННІ філології та журналістики, старший викладач кафедри слов'янської та романо-германської філології ННІ філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Досенко Анжеліка Костянтинівна, завідувач кафедри журналістики, доцент кафедри журналістики ННІ філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Гончаренко-Закревська Наталія Валеріївна, завідувач кафедри кримськотатарської та східної філології, доцент кафедри кримськотатарської та східної філології ННІ філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Муждабасва Ніяра Ібраїмівна, завідувач навчально-наукової лабораторії «LinguaLab 360: центр мовних технологій, візуальної комунікації та перекладу», старший викладач кафедри кримськотатарської та східної філології ННІ філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Кримський міжнародний форум: «Філологія та журналістика» : збірник матеріалів, м. Київ, 18–19 вересня 2025 року. – Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського ; Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. – 80 с.

ISBN 978-966-397-583-2

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на «Кримському міжнародному форумі: «Філологія та журналістика», який відбувся на базі Навчально-наукового інституту філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського 18–19 вересня 2025 року.

УДК 8+070(062.552)

ISBN 978-966-397-583-2

© Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2025
© Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres», 2025

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ: РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ТА КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ МОВ В РЕІНТЕГРАЦІЇ КРИМУ

Балаж Ю. І.

Препозиція моделей речень із дативним вираженням ключового компонента поширювача.....5

Божук А. О.

Лінгвоцид української мови на території АР Крим і міста Севастополя в період російської окупації (2014–2025 рр.).....9

Волошинова М. О.

Лексика календарних свят українців.....13

Дрига І.-В. А., Дрига І. М.

Синтез ісламської традиції та кипчацької історії в османотурецькій хроніці XVII ст. Tevarih-i Deşt -i Qırcaq16

Єльнікова Н. І.

Мовні маркери дезінформації в українськомовному медіадискурсі20

Зикун Н. І., Вдовенко Л. І.

Мова спорту як маркер свободи: викорінення колоніальних кальок24

Карікова Н. М.

Деколонізація освіти: значення рідної мови в навчальному процесі.....27

Колесникова Л. Л.

Прагматичні стратегії досягнення згоди в міжособистісній комунікації30

Piddubna A. D.

Language, identity and patriotic education as tools for decolonization33

Покровська І. Л.

Ашик Умер як представник ашикської поезії.....35

Романчук А. А.

Перекладацька інтерпретація символіки Сходу у поезіях Оксани Забужко.....37

Сеньовська Н. Л., Скуратко Т. М. «Як війна міняє нашу мову»: мова як інструмент деколонізації (на основі діяльності освітнього волонтерського проекту «Патріотичні й небайдужі»).....	41
---	----

Ялова О. В. Питання щодо функціонування кримськотатарської мови на території України в окупованому Криму в умовах російської агресії.....	45
---	----

НАПРЯМ 2. ЖУРНАЛІСТИКА В ОКУПАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДОЛАННЯ

Vasylenko D. V. Mass Media Weaponization as a Pivotal Strategic Tool in Modern Conflicts.....	50
--	----

Докашенко Г. П., Шкуронат М. Ю. Тузлинський конфлікт у проєкції гібридних загроз 2014 року.....	54
---	----

Задорожня А. Г. Діти у Війні за Незалежність України: журналістські наративи.....	58
---	----

Колісник Я. В. Безпека і свобода слова: адаптація українських журналістів у воєнних реаліях.....	62
---	----

Нестеренко О. А. Мультимедійні історії проєкту «Ukrainer» як інструмент цифрової актуалізації кримської ідентичності.....	66
--	----

Павлюк І. З. Антипоезія і поезія: український дискурс війни.....	70
--	----

НАПРЯМ 1. МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ: РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ТА КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ МОВ В РЕІНТЕГРАЦІЇ КРИМУ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-8574-47-5-1>

Балаж Ю. І.

*аспірантка кафедри загального та германського мовознавства
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

ПРЕПОЗИЦІЯ МОДЕЛЕЙ РЕЧЕНЬ ІЗ ДАТИВНИМ ВИРАЖЕННЯМ КЛЮЧОВОГО КОМПОНЕНТА ПОШИРЮВАЧА

Проблематика позиції ключового компонента із дативним вираженням у структурі поширювача сучасного українського речення набуває особливого значення в контексті функційної граматики. Незважаючи на те, що дативний компонент традиційно асоціюється з адресатом або реципієнтом дії, питання його розташування у препозиції залишається недостатньо дослідженим.

Ч. Філмор обґрунтовано доводить, що «датив у структурі речення пов'язаний із позначенням живої істоти, на яку спрямовується дія предиката» [4, с. 72]. У термінах нашого дослідження це означає, що ключовий компонент поширювача із дативним вираженням виступає маркером учасника ситуації, котрий відчуває або зазнає на собі наслідків дії. Таким чином, цей компонент не реалізує агентної ролі, проте стає центральним елементом, що відображає напрямок чи результативність предикативного процесу.

Вважаємо, що у такому баченні дативний ключовий компонент не зводиться лише до позиційного доповнення, а виконує функцію організації міжсуб'єктних відношень, тобто він окреслює присутність адресата, реципієнта чи експерієнса, без якого предикативна ситуація втрачає свою повноцінність. Його поява у структурі поширювача сигналізує про зміщення фокусу з виконавця дії на того, кому ця дія призначена або хто її переживає.

На цьому тлі вирізняється погляд І. Вихованця, який слушно підкреслює, що «у дативному вираженні ключового компонента поширювача провідну роль відіграють лексеми, які належать до

номінацій істот, передусім осіб» [2, с.106]. Інакше кажучи, субстантиви на позначення людей становлять ядро цього лексико-семантичного поля, визначаючи його системну організацію. І повністю погоджуючись із цим, вважаємо, що ключовий компонент у дативному вираженні найчастіше постає маркером адресата або реципієнта дії, що природно передбачає наявність живого учасника предикативної ситуації. Така лексична наповненість зумовлює специфічну семантичну спрямованість дативного ключового компонента поширювача, зокрема він виступає своєрідним каналом адресованості дії, віддзеркалюючи соціальну й комунікативну взаємодію між суб'єктом та іншими учасниками ситуації.

Досліджувана джерельна база засвідчує, що найпродуктивнішою та найфункційнішою навантаженою позицією дативного ключового компонента поширювача є препозиція. Винесення датива у препозицію створює для читача опорну точку сприйняття предикативної ситуації, бо саме особа, позначена дативним компонентом, задає кут зору на подальший перебіг подій, і таким чином виконує роль когнітивного маркера, що запускає механізм інтерпретації. Вважаємо, що при цьому дативний ключовий компонент поширювача набуває статусу структурного центру, від якого розгортається предикат і його аргументне оточення. Констатуємо, що на рівні валентності це означає м'яке підвищення датива, тобто інтерпретуємо це у такий спосіб – формально залишаючись обліковим актантом предиката, він перебирає на себе частину організаційної функції, яка властива ядру речення.

На нашу думку, мотивація препозиції передусім закоріненена у типових предикатних класах, що тяжіють до дативного експерієнсера або носія стану/потреби: *безособові й квазібезособові утворення на кшталт боляче, легше, треба, можна*, предикати психічної сфери *здаватися, хотітися, снитися*, а також предикативи потреби *потрібен, потрібно*. В усіх цих випадках дативний ключовий компонент поширювача є конститутивним елементом речення, адже без нього предикативна ситуація або не замикається семантично, або втрачає головну ознаку – прив'язку до носія переживання чи потреби. І виходячи з цього хочемо наголосити, що препозиція датива виявляється природною: вона економить зусилля обробки, одразу фіксуючи для адресата для кого чи кому відбувається подія, і знімає неоднозначність рольового розподілу між подальшими актантами.

З іншого боку, на рівні синтаксичної динаміки препозитивний дативний ключовий компонент поширювача виконує ще одну надважливу функцію – він компенсує відсутність номінативного суб'єкта в імперсональних конструкціях. Коли предикат не має морфологічного суб'єкта, дативний експерієнсер фактично виконує роль «квазі-суб'єк-

та», тобто контролює інфінітивну валентність «*Мені потрібно зробити...*», бере на себе референційні зв'язки в наступних репліках, утримує когнітивну перспективу речення. Підкреслюємо, що саме в препозиції суб'єктивізація датива відчитується найчіткіше, бо препозиція речення є найоптимальнішою позицією для закладання довгого референційного сліду.

Нам видається, що перевага препозиції підтримується й просодично, зокрема короткі прономінативні форми дативного ключового компонента *мені, йому, їй, тобі* утворюють компакту, ритмічно сильну прелюдію, після якої легко «падає» безособовий або предикативний центр «*мені боляче*», «*йому здавалося*», «*їй хотілося*». Справді, ця ритміка є внутрішньо мотивованою: спершу фіксується носій досвіду, а далі його модально-якісна характеристика, і лише потім розгортається ситуаційний контекст (інфінітив, об'єкт, адвербіативний поширювач). Власне, така мелодика фрази і є технічним оформленням когнітивної рамки.

Варто звернути увагу на те, що наступна закономірність стосується емпатійної ієрархії. Особи з вищим емпатійним рейтингом *я, ти* статистично частіше займають препозицію, ніж референти третьої особи або неживі носії станів. Це добре узгоджується з природою художнього дискурсу, де оповідний фокус нерідко співпадає з точкою сприйняття персонажа або наратора, препозитивний датив тут виконує роль «якоря» співпереживання. Своєю чергою, предикати потреби й потенційності, такі як-от: *потрібно, потрібен, випало, припало* демонструють підвищену спроможність до препозиційного датива саме через те, що їхня семантика, так би мовити, прикріплює властивість або подію до конкретного носія ще до актуалізації решти актантів.

Розгляньмо детальніше речення *Їй хотілося продовжити цю думку, але вона була наче загінотизована* (Ю. Андрухович) – модель поширювача у препозиції з дативним вираженням ключового компонента [K¹ (Pron₃) + Pr].

Ключовий компонент поширювача *Їй* (Pron₃) задає експерієнсну координату, в межах якої розгортається предикативна ситуація *хотілося продовжити* (Pr). Як видно у цій моделі поширювача ключовий компонент із дативним вираженням виконує роль носія внутрішнього стану і є валентно необхідним, оскільки без нього предикат не отримує прив'язки до свідомості суб'єкта переживання. Препозиційне винес-

¹ Перелік умовних скорочень: K – ключові слова; S – суб'єкт; Pr – предикат; V – вербатив; Praer – приєменник; S₁-S_x – відмінкові форми субстантивів; Adj₁-Adj_x – відмінкові форми ад'єктивів; Pron₁-Pron_x – відмінкові форми прономінативів; Adv – адвербіатив, Num₁-Num_x – відмінкові форми нумеративів.

сення *Її* створює рамковий ефект: читач спершу фіксує того, кому належить афект, і вже потім, який саме стан відбувається та на що він спрямований. Отже, ключовий компонент із дативним вираженням у постпозиції ініціює предикативний процес, задаючи кут сприйняття події.

Грамаітичне ядро становить імперсональний предикат *хотілося*, однак саме дативний ключовий компонент *Її* формує його семантичну специфікацію. Зазначаємо, що тут ідеться не про будь-яке «хотілося», а про власне-її інтенцію. Цей датив водночас виконує контроль інфінітива: у групі *продовжити цю думку* невиражений суб'єкт інфінітива кореферентний із експерієнсером (*її* \approx *вона*). Таким чином, дативний ключовий компонент не лише маркує стан, а й каналізує потенційну дію, створюючи місток між переживанням і його можливою реалізацією.

На нашу думку, у з семантичного погляду препозиція зумовлює актуалізацію експерієнсера: центр ваги зміщується з предиката на особу-носія стану. Перспектива розгортається у векторі рамка *її* \rightarrow предикат *хотілося* \rightarrow телічна мета *продовжити цю думку*. Доконаний вид інфінітива задає цільову завершуваність *довести думку до межі*, тож комбінація «стан \rightarrow телічна дія» моделює траєкторію «імпульс \rightarrow завершення». Вважаємо, що на просодичному рівні коротка форма *Її* у сильній препозиції створює чіткий ритмічний зачин і забезпечує плавний перехід інтонаційного тягаря до предикатива.

Як можемо бачити, у цьому реченні координувана частина *але вона була наче загінотизована* впроваджує семантику інгібіції, тобто опозиція між волевим імпульсом і станом загінотизованості демонструє конфлікт прагнення та виконуваності. Завдяки препозиційному дативному ключовому компоненту поширювача когнітивна перспектива утримується на її внутрішньому досвіді; отже, друга частина не нейтралізує першої, а накладає обмеження на реалізацію інтенції, підсилюючи психологічну напругу мікросюжету.

Проте, вже з іншого боку, структура підкреслює емпатичний ефект індивідуальної оптики, коли мовець наголошує не лише на факті наявного бажання *продовжити думку*, а й на значущості носія стану як центру сприйняття. Дативний ключовий компонент поширювача у препозиції виконує функцію смислової домінанти: він визначає рамковість усього речення, зумовлює вибір інфінітивної стратегії та задає емоційно-психологічну тональність фрагмента.

Отже, препозиція дативного ключового компонента поширювача в наведеній моделі є дієвим механізмом експерієнсної рамковості, що поєднує морфологічну маркованість дативу, імперсональну організацію предиката й прагматичну інтенцію речення. Оскільки речення

розпочинається із носія переживання, то і вся подальша подія постає як похідна від його внутрішнього стану.

Наша наукова розвідка констатує, що препозиція дативного ключового компонента поширювача постає не лише як формально синтаксичний варіант, а як семантико-функційна стратегія. Вона актуалізує значення адресованості, виокремлює соціально чи психологічно значущого учасника предикативної ситуації й формує специфічний тип реченнєвої динаміки, у якому ключовий компонент у дативному вираженні стає центральним організатором смислової перспективи речення.

Література:

1. Воробець О. Д. Поширювачі семантичної моделі речення через призму теорії словесності О. О. Потебні. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія : Філологія*. Харків, 2016. Вип. 74. С. 51–55.
2. Вихованець І. Р. Система відмінків української мови : монографія. К. : Наукова думка, 1987. 232 с.
3. Кульбабська О. В. Вторинна предикація у простому реченні : монографія. Чернівці, 2011. 672 с.
4. Fillmore Ch. The Case for Case. *Grammatical Relations, Syntax and Semantics*. 1969. Vol. 8. P. 59–81.
5. Корпус української мови. URL: <http://www.mova.info/corpus.aspx> (дата звернення: 12.09.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-8574-47-5-2>

Божук А. О.

кандидат філологічних наук,

викладач кафедри мовної підготовки

Національного медичного університету імені О. О. Богомольця

м. Київ, Україна

ЛІНГВОЦИД УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА ТЕРИТОРІЇ АР КРИМ І МІСТА СЕВАСТОПОЛЯ В ПЕРІОД РОСІЙСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (2014–2025 РР.)

Після окупації АР Крим і міста Севастополя у 2014 році РФ розпочала політику з применшення присутності в цих регіонах етнічних українців, які становлять другу за чисельністю громаду. Якщо за результатами Всеукраїнського перепису 2001 року в обох регіонах

мешкали 576,8 тис. громадян, що ідентифікували себе як українці (24,4% населення), то в березні 2015 року російські окупанти оприлюднили «попередні результати перепису населення» в Криму від 2014 року, за якими на півострові було нараховано 344,5 тис. українців (16% населення), тобто на 40% або на 232 тис. осіб менше за показник 2001 року. Таким чином частка етнічних українців у населенні Криму нібито катастрофічно зменшилася за 13 років, з 24,4% до 15,7% від загальної чисельності.

Крім цього, якщо перепис 2001 року виявив у Криму 10% населення, для яких українська мова є рідною, то у 2014 році цей показник нібито склав 3,3%. Наступний «перепис населення», що відбувся в Криму восени 2021 року в умовах окупації, «виявив» на півострові вже 8,2% осіб, що ідентифікують себе як українці (для цього в реєстрі було прописано назву етної групи – «Українці (козаки з мовою українською, малороси, російські українці)»). Ця ситуація стала наслідком політики держави-окупанта щодо витіснення всього українського, в першу чергу мови, що наражає українську спільноту Криму на реальну загрозу асиміляції та знищення її не лише громадянської, а й етнічної ідентичності [1, с. 434–435]. Разом з тим кримські колаборанти заявляють, що українці Криму змінюють самоідентифікацію з «ідеологічних міркувань на тлі геополітичних процесів у світі та в Україні».

27 травня 2025 року в Києві за участі представників української громадськості і державних органів влади України було проведено презентацію дослідження на тему «Українська мова в освіті тимчасово окупованого Криму: від забуття до дискримінації», підготованого за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» громадською організацією «Кримський центр ділового та культурного співробітництва "Український дім"» у рамках реалізації ініціативи «Право на освіту в контексті окупованого Криму» [2]. В попередні роки автор цих рядків був долучений до моніторингу та збору інформації для зазначеного дослідження.

Серед іншого, у вказаній праці зазначається, що держава-окупант застосовує на ТОТ АР Крим і Севастополя щодо української мови комплексну політику, яка визначається як лінгвоцид. Зокрема, наводяться висловлювання тогочасного Уповноваженого з захисту державної мови Тараса Кременя про те, що окупаційна «влада» регіону перетворила процес знищення на його теренах української мови на системну політику, яка передбачає використання широкого спектру репресивних інструментів. Разом з тим наголошується, що Секретаріат Уповноваженого з захисту державної мови документував факти лінгвоциду на ТОТ АР Крим і Севастополя, в тому числі знищення

інфраструктури україномовної освіти, а також фактичну заборону здобуття освіти рідною мовою [3, с. 4–5].

На початок 2014 року нараховувалося 7 шкіл з українською мовою викладання в АР Крим та 1 – в Севастополі (сумарно 2215 учнів, 103 класи), і ще 142 школи пропонували навчання українською та російською мовами; в них українською навчалися 8536 учнів у 602 класах. 31 ЗОШ проводила навчання трьома мовами – українською, російською та кримськотатарською: в них українською навчалися 1847 учнів у 132 класах. Крім цього, в Севастополі налічувалося 10 шкіл з українською та російською мовами навчання, де українською навчалися 994 учні. З моменту російської окупації Кримського півострова зі структури навчальних планів і предметів регіональних освітніх закладів було виключено історію України, українську мову та літературу.

Після російської окупації, у 2014–2015 навчальному році середньою освітою українською мовою було охоплено 1990 учнів кримських шкіл у 142 класах (1,1% від загальної кількості учнів; до окупації цей показник становив 8,2%). Протягом першого року окупації 85% учнів, які навчалися в україномовних класах, були переведені до російськомовних. Вивчення української мови як предмета в деяких школах тривало, проте обсяги навчальних годин постійно скорочувалися. У 2017 році на ТОТ АР Крим освіту українською мовою здобувала 371 дитина (0,1% від загальної кількості учнів у регіоні); за даними «міністерства освіти республіки Крим», у передмісті Феодосії залишалася єдина в регіоні школа з українською мовою навчання, де освіту українською мовою здобували 132 учні у 9 класах [3, с. 21–23].

Незважаючи на те, що окупанти оголосили українську мову однією з «державних» на ТОТ АР Крим, вона вже понад десятиліття методично витісняється з публічного простору й інформаційного поля: фактично було створено умови, за яких не лише здобуття освіти українською мовою, а й користування нею в побуті, як мовою спілкування, стало неможливим. Після повномасштабного вторгнення РФ до України, кампанія з деукраїнізації на ТОТ АР Крим і Севастополя набула нових масштабів. Українська ідентичність і її прояви фактично стали об'єктом кримінального переслідування: відтак нові покоління зростають в умовах, де українська мова ідентифікується вже не як «чужа», а як «ворожа».

У 2022/2023 навчальному році «влада» ТОТ АР Крим звітувала про функціонування однієї ЗОШ з українською мовою навчання (9 класів, 182 учні), а також про клас з українською мовою навчання для 15 учнів у «Сімферопольській академічній гімназії» (до окупації – НВК

«Українська школа-гімназія» №9 з українською мовою навчання). На цей період на ТОТ АР Крим українською мовою навчалися 197 (0,1%) учнів; ще 3486 осіб вивчали українську мову як шкільний предмет або факультатив. На початку 2024/2025 навчального року цей показник став ще меншим – 164 (0,07%) учні; крім цього, в організаціях дошкільної освіти окупованого регіону українською мовою навчалися лише 24 дитини (0,03%) [3, с. 24–25].

18 червня 2025 року міністерство просвіти РФ видало наказ № 467 «Про внесення змін до деяких наказів міністерства освіти і науки РФ та міністерства просвіти РФ, які стосуються федеральних державних освітніх стандартів початкової загальної та основної загальної освіти», який набув чинності з 1 вересня 2025 року. Згідно з цим наказом, зміни до російських освітніх програм на рівнях загальної освіти було внесено в частині виключення української мови. У пояснювальній записці було зазначено, що федеральна робоча програма з навчальної дисципліни «Рідна (українська) мова» втрачає чинність через «зміни геополітичної ситуації у світі». Російська пропаганда назвала цю ініціативу «практичною відповіддю на запит суспільства та фактичну тенденцію» з огляду на буцімто «відсутність попиту на українську мову» не лише в РФ, а й на окупованих нею територіях України.

26 червня 2025 року це ж відомство видало наказ № 495 «Про затвердження федерального переліку підручників, допущених до використання при реалізації організаціями, які мають державну акредитацію освітніх програм початкової загальної, основної загальної, середньої загальної освіти і здійснюють освітню діяльність, та встановлення граничного терміну використання виключених підручників і розроблених у комплекті з ними навчальних посібників»: до зазначеного переліку не було включено жодного підручника чи посібника з вивчення української мови.

Попри те, що в міністерстві просвіти РФ запевняють у збереженні можливості вивчення української мови в рамках факультативів / позаурочної діяльності, чинні рішення цього відомства держави-окупанта дають підстави говорити про те, що на початку 2025/2026 навчального року школярі ТОТ АР Крим остаточно втратили можливість вивчення української мови. Вкрай загрозливе становище гуманітарної політики РФ на ТОТ АР Крим і Севастополя створює додаткові ризики реінтеграції дітей та молоді з цих регіонів, і держава Україна має бути готовою до пошуку та напрацювання відповідних рішень.

Література:

1. Краснодемська І., Іванець А. Українська громада в окупованому Криму: дискримінаційна політика Росії, загроза асиміляції та спротив

окупантам. *Формування модерної національної свідомості українців Криму: тенденції, перспективи та асиміляційні загрози (кінець XIX – початок XXI ст.)* / упорядник і науковий редактор д. і. н. П. П. Гай-Нижник. Київ : Саміт-книга, 2024. 544 с.

2. Українська мова в освіті тимчасово окупованого Криму: від забуття до дискримінації. Презентація дослідження. *Голос Криму*. 28.05.2025. Режим доступу: <https://voicecrimea.com.ua/uk/news/post/dc6a57f0-b6ab-4570-84e3-44b2ff930bee/>

3. Тищенко Ю., Щекун А., Мірошниченко В. Українська мова в освіті тимчасово окупованого Криму: від забуття до дискримінації. Київ: ТОВ «Видавничий дім "АртЕк"», 2025. 56 с. Режим доступу: https://www.voicecrimea.com.ua/wp-content/uploads/2025/DoslDzhenna_ukr_versa.pdf

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-8574-47-5-3>

Волошинова М. О.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри слов'янської та романо-германської філології
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ЛЕКСИКА КАЛЕНДАРНИХ СВЯТ УКРАЇНЦІВ

Святкова календарно-звичаєва обрядовість – історичний, соціокультурний феномен кожного народу, невід'ємний і важливий компонент його етнічної культури. Це колективна творчість, що формувалася впродовж віків, увібравши головні ознаки соціально-економічного, політичного, релігійного життя народу [6, с. 5].

Лексика календарної обрядовості ставала об'єктом наукових студій Л. Осташ [5], Н. Герасим [2], Е. Гоци [3], Н. Стішової [6], Наталії та Назара Хібеби [7] та багатьох інших. Дослідники розглядають номінації народного календаря і в етнографічному, і в лінгвістичному аспектах, на матеріалі української літературної мови і територіальних діалектів. Це дає можливість зафіксувати давні традиції, відстежити їхню трансформацію, отже, створити уявлення про духовну культуру минувшини й сьогодення.

Використовуючи фактичний матеріал, зібраний у різних діалектних зонах України (паспортизацію наведено наприкінці діалектних текстів), проаналізуємо номінацію деяких календарних свят зимового й весняного циклів.

У зимовому комплексі календарних свят особливого значення надають Різдву. Надвечір Різдва називали *Святий вечір, Вечеря, Вілія, Перша вілія, Різдвяна вілія, Перша кутя, Кутя, Багата кутя, Посна коляда, Коляда* [4, с. 507] та ін. Після вечері з нагоди Різдва вдавалися до різноманітних забав, зокрема ворожили: *П'ісл'а того йак вже к'інчилас'а ве^нчер'а / треба за^сити с'в'ічку / іе та^ка ворож^нба / йакшо дим п'іде до дверей / з^начит', ц'ого року хтос' з родини помре / йакшо дим іде в:ерх / з^начит' вс'і будуть' жити / і вс'і че^каіем того мо^менту шоп за^дмухати ту с'в'ічку / і шоп н'іх'то не п'чихнуў / бо то^же^н на^гана при^кмета / шо можна а^бо зас^лабнути / а^бо по^мерти / за^га^сили / дим п'ішов у^верх / йой / у^ра вс'і будуть' жи^ві // (Записано в с. Глібів Новоушицької СелТГ Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.).*

На території Східної Слобожанщини під час святкування Різдва існує звичай *гуляти бесідами* – ‘відзначати свята разом’ [1, с. 29–30]: *Оце р'іздв'ан'і с'в'атки / так во^ни бе^седами гу^л'али // бес'іда була ц'ілії ти^жден' // це на^ші бат'ки на Ми^ко^лайіюку хо^дили / там се^с'тра була ма^те^р'и^на / во^ни ў іїх там три дн'і гу^л'аіут' / дома / а то^д'і при^ход'ат' в'іт':іл'а до нас / і тут гу^л'али // це 'ран'ч'е та^кі о^бич'аї буў (Записано в с. Танюшівка Білолуцької СелТГ Старобільського р-ну Луганської обл.).*

Лексема *вечёрка*, записана в східнослобожанському говірковому масиві, пов'язана зі звичаєм колядування: *На Ро^жде^с'т'во 'нос'ут' ве^ч'ер'ку / ва^р'е^ну пше^н'ни^ц'у з ме^дом 'ран'ше но^сили / а те^пер рис з ме^дом 'нос'ут' // поки не^н сте^н'м'ніло / носит' д'іт'во^ра кр'осному бат'ков'і і ма^те^р'і / то^д'і су^с'ідам / то^д'і ўсім на ву^лиц'і // а 'веч'ером / ко^ли сте^н'ніе / молод'іж нар'а^жайец':а і 'носе ве^ч'ер'ку ўсім п'ід'рад // да^йут' за ве^ч'ер'ку грош'і (Записано в с. с. Нижньобараниківка Біловодської СелТГ Старобільського р-ну Луганської обл.).*

Серед свят весняного календарного циклу виділимо Великдень (інші назви – *Пасха* (розм. *Паска*), *Паска Свята, Воскресіння Христове, Світле Христове Воскресіння*) – свято, позначене комплексом обрядово-звичаєвих дій, зокрема й передсвяткових. Так, напередодні Великодня в східних слобожан прийнято було *варіти навар* [1, с. 225] ‘готувати настій із трав для очищення перед святом Великодня’: *У на^шому се^л'і іе обр'а^довий п'разник 'Пасха // при^п'адаіе во^на заў^жди на не^д'іл'у // з се^р'е^ди на ч'е^т'вер треба ўс'тати та уми^ватис'а / та не^н п'росто ў во^д'і / а ва^рили з р'ізних траў на^вари // цим самим се^л'ани зм'вали гр'іхи та хворобу // с'л'ідуйуч'і ден' буў п'ятни^ц'а / це страш'на п'ятни^ц'а // ў цей ден' не^л'з'а н'іч'ого ро^бити / н'іч'ім за^матис'а // пот'ім у с'уботу*

го/тови^ец':а не^ак^ати /пасху / йа^айеч'ка к^арасити // (Записано в с. Козарик Троїцької СелТГ Сватівського р-ну Луганської обл.).

На етапі святкування розважалися великодніми іграми: Ци^еганка і/ра // о/то ж йак о/це ж /Паска п^риїде / /рили / т'ї ж / /йамки / ка'ч'али /йайц'а / у йа'ку /йамку упа'де і /кажде сто'їит' /коло сво'їейі /йамки / то'д'ї те теж ка'ч'айе (Записано в с. Городище Марківської СелТГ Старобільського р-ну Луганської обл.).

Інший текст докладно описує реалемний план святкової гри: /Хочу вам роска'зати про св'атку'ван':а Великдн'а // у нас бу'у великий п'їст / п'їсл'а /посту ми їдем на Великден' до /церкви // пос'в'ашчуйем /пасочку / /кошки сво'її / їдем до'дому // коли ми пооб'їдали / п'їсл'а у'с'ого з'ї у'с'ого се'ла сход'ац':а /л'уди до /церкви // у нас б'їл'а /церкви /дужи було /гарно / у нас були хор'оводи / у нас були вс'ак'ї /їгри / нап^риклад д'ї'учата /грали /перстн'а /йа пам'їа'тайу // си'д'ат' д'ї'учата /радочком /одна нада'їе /перстин' у /руки / а /друга вгаду'їе і таку со'б'ї / ну так со'б'ї гад-гад-гаде'ло шчо по'пол'ї ходило с^р'їбним /очком кивало / к'їл-к'їл заки'ваї ти /Марина /перст'ин' в'їд:аваї /йакшо /їгадала / так во'на с'їда'їе на /їїї /м'їсце / а та /їде вгадувати / а /йакш'чо не /їгадала / знову /їгаду'їе / ну /отак в нас було св'атку'ван':а (Записано в с. Вівсяники Вовковинецької СелТГ Хмельницького р-ну Хмельницької обл.).

Отже, дослідження лексики календарних свят українців дозволяє відстежити складники нематеріальної культури нашого народу, динаміку, трансформаційні зміни, що відбуваються в цьому шарі лексики, тому збирання, структурування й аналіз подібного мовного матеріалу є вкрай актуальним завданням сучасної мовознавчої науки.

Література:

1. Волошинова М.О., Глуховцева К.Д., Леснова В.В. та ін. Словник українських східнослов'янських говірок / К. Д. Глуховцевої та В. В. Леснової (ред.). Вид. друге, зі змін. й допов. Київ: Талком, 2021. 407 с.
2. Герасим Н. Лексика на позначення календарної обрядовості (на матеріалі діалектних текстів із Надсяння). *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст*: тези доп. міжнар. конф. Ін-т укр. мови НАН України. К., 2014. С. 97–100.
3. Гоца Е.Д. Назви календарно-обрядових свят у говірках Закарпаття. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2019. Вип. 2. С. 8–44.
4. Етнографія українців: навч. посіб. / за ред. проф. С. А. Макаруча; вид. 3-є, перероб. і доп. Л.: ЛНУ ім. І. Франка, 2015. 711 с.

5. Осташ Л. Перегук століть: давні лексеми у діалектному мовленні. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. пр. 2016. Вип. 21. С. 115–119.

6. Стішова Н.С. Українські календарні свята осіннього циклу: монографія. Київ, 2017. 240 с.

7. Хібеба Назар, Хібеба Наталія. Лексика народного календаря як об'єкт мовознавчих студій. *Лінгвістика* : зб. наук. пр. 2023. № 2. С. 56–71.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-8574-47-5-4>

Дрига І.-В. А.

учень та переможець міського етапу МАН,

учень 11 класу

Київського ліцею «Атлантика»

м. Київ, Україна

Дрига І. М.

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,

доцентка кафедри тюркології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

СИНТЕЗ ІСЛАМСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ ТА КИПЧАЦЬКОЇ ІСТОРІЇ В ОСМАНОТУРЕЦЬКІЙ ХРОНІЦІ XVII СТ. TEVARİH-İ DEŞT -İ QIRŞAQ

Недостатня обізнаність наукової спільноти з тюркськими історичними та літературними першоджерелами по історії цивілізацій теренів південної України актуалізує потребу введення в науковий обіг мусульманських, зокрема, османотурецьких та кримськотатарських історичних літописів та хронік з теми дослідження. Така робота активно проводиться та фінансується на тимчасово окупованій території Криму, супроводжувана ненауково заангажованими потрактуваннями та коментарями, тоді як українські наукові кола лише починають усвідомлювати стратегічну важливість адекватного наукового перекладу таких джерел з академічними коментарями.

Мета нашої роботи – провести текстологічний аналіз тексту рукопису мовою оригіналу та з'ясувати, якими репрезентаціями представлена конфесійна мусульманська картина світу питомих мешканців "Великого кипчацького степу" – Deşt-i Qırşaq. Для дослідження було застосовано текстологічний аналіз хроніки Абдуллаха ібн

Ридвана, здійснено порівняння трьох рукописів оригінального тексту в публікації Сельчука Уйсала та Ананіяша Зайончковського та проведено вибірковий переклад хронічки українською мовою.

"Tevârih-i Deşt-i Qırçak" – османська хроніка XVII ст., написана у 1638 р. османотурецькою мовою з істотною скибою арабо-перської лексики римованою прозою. Присвячена султану Мураду IV або Ібрагіму I, хроніка була створена Абдуллахом ібн Ридваном, сином губернатора Кафи (1610), Müteferrika, придворним османським істориком, який є водночас автором "Tevârih-i Mısır" (Історії Єгипту). Твір поєднує османську релігійну візію з регіональним, місцевим знанням про Крим і Великий кипчацький Степ. Відомі копії хроніки – палац Топкапи (Стамбул), Національна бібліотека Франції (Париж), де міститься копія рукопису з її французьким перекладом. Інші копії можна знайти також у Ватикані, Ляйдені, Відні, Готі.

Кипчацький топос: у хроніці "Tevârih-i Deşt-i Qırçak" простір Північного Причорномор'я репрезентується як ісламізований культурно-політичний ландшафт, де міста виступають центрами релігії, знань і влади. Автор демонструє уявлення про кипчацькі міста як єдиний мусульманський простір. У цьому просторі побожність, багатство та праведність виступають маркерами цивілізації.

В очах автора хроніки локація Крим (Qırım, Старий Крим) – центральне місто, "перлина ханства" та символ величі: "...Крим був чудовим містом і таким великим, що навіть татарин, якби він добре їздив на коні, не зміг би обійти його за півдня..." (аркуш 13r–13v). Кафа (Keffe) – головний порт, пов'язаний із автором і його батьком. "Великий Падишах [...] послав свого великого візира Ахмеда пашу з флотом із 300 кораблів, який вирушив до Кафи..." (аркуш 23v). Бахчесарай (Bahçe Seray) – столиця ханів, сакральний центр влади: "Тохтамиш, який також залишився там, як його попередники, – в Бахчисарай..." (22v). Газан (Казань) та Ейдерхан (Астрахань) – осередки ісламу й освіти, зруйновані стихією як кара: "Ейдерхан і Газан були двома добре збудованими містами [...] вони руйнувалися дощем і снігом протягом семи років поспіль..." (20r). Сам Крим подається як центр ісламської вченості: "...були також великі медресе [...], з яких випустилось чотирнадцять лікарів, настільки відомих, що вони могли б претендувати на звання муфтія..." (14r).

Середньовічним автором для передачі основного меседжу твору широко використовуються сповнена запозичень макаронічна мова, "палацовий" урочистий стиль, кліше та релігійна риторика, яка визначає метафоричний сенс поетичних бейтів з релігійними образами. Читач раз у раз натрапляє на інтертекстуальні відсилки до хадісів, молитов, формул благословення (традиційні кліше османського жанру

хроніки (похвала султану, прокляття єретиків тощо). Так, османський падишах – це не тільки правитель держави, але передусім "халіф та опора Ісламу", вершина сакральної ієрархії ("Нехай Бог збереже для нас до останнього дня земного життя цю непохитну опору релігії..."(передмова)). У риторичних формулах концепція влади по-трактовується саме в теократичному руслі – султану надано "Перстень Соломона", він править завдяки Божій волі. Муса Пашу зображено як ідеал візира та втілення божественного порядку й справедливості: "Цей взірець справедливості, цей другий Асаф [...] цей незрівнянний візир подібний до сяючого сонця..." (8r-8v; 9r). Бора Газі Герай – не тільки хан та найвідоміший поет ханату, але "лев у бою", "татарський Ардишір та Ануширван", його велич у тому, що він щедрий, привітний, обдаровує і бідних, і багатих гостей: "...газі Герай зійшов на трон, він був найдосвідченішим шехзаде, якого будь-коли мали татари. Великий Аллах, який дав йому це панування, шанував його та високо цінував... Він був спадкоємцем, достойнішим трону, ніж усі до нього... Перш ніж стати ханом, його головним заняттям було вивчення релігії та захист її словами та діями..." (37v-38r; 39v).

У відповідності до жанрового канону, автор хроніки маніфестує свій релігійний світогляд: Абдуллах ібн Ридван виступає не лише як історик, а й як побожний мусульманин, який осмислює минуле крізь призму Ісламу. Для нього історія – це простір дії Аллаха, а кожна подія є наслідком морального вибору: покори чи гріха. Всесвіт постає в цій картині світу як творіння Бога. Зокрема, у вступі до твору розробляється типова ісламська космогонічна поетика: "Якої ж похвали заслуговує та незбагненна Істота, яка збудувала намет світу без палиці та мотузки..." (передмова). Аллах подається як Творець, архітектор буття, а людське життя – як випробування віри та благочестя. Ба більше, сама глобальна історія – предмет інтересу ібн Ридвана – інтерпретована в суто конфесійному ключі, бо саме молитва благочестивих або гріхи правителів змінюють хід історії. Мешканці Старого Криму, які мали гріх гордині чи відмовили дервішам, описано як таких, що були покарані Аллахом: "Цьому народу вистачило гордині нічого їм не дати та образити їх та того, хто їх послав... він [Кемаль Ата] звернувся до Аллаха і попросив його зруйнувати це місто..." (17v-18r). Знищення гордого Криму подано як кару Аллаха за байдужість до дервішів.

Вищою соціальною цінністю як правителя, так і пересічного правовірного для ібн Ридвана виступає благочестя. Навіть у часи процвітання автор засуджує показне багатство без милосердя, проводячи чітку межу між справжньою побожністю і релігійним лицемірством, що веде до занепаду: "Вони збудували чудові мечеті, але

це було не стільки заради благочестя, скільки для того, щоб увічнити свою гординю..."(17r).

Автор відкрито симпатизує всім мусульманам, навіть тим, хто опинився у діаспорі, під чужоземною владою, утім продовжував сповідувати Іслам як цивілізаційну основу: "Вони залишалися підвладними царям донині, але завжди зберігали свою релігію..." (20r).

Таким чином, "Tevârih-i Deşt-i Qırçak" – цінне джерело з історії ісламізації Криму та Північного Причорномор'я в османській історіографії XVII ст., яке необхідно активніше використовувати в науковому обігу для вивчення історії Степу. Ідеї хроніки синтезували ісламську традицію з кипчакським *örf ü adet* – звичаєвим правом. Автор інтерпретує історію як простір дії Аллаха, де моральний вибір визначає долю народів і міст; розуміє набожність як фундаментальну морально-соціальну колективну і сталу цінність, що безпосередньо впливає на долю людини й громади, в таких параметрах: милосердя та благодійність, відсутність гордині та релігійного лицемірства, покора і богобоязливості, взаємодія з дервішами – посланцями Аллаха. Іслам є цивілізаційною основою, яка дозволяє мусульманам зберігати ідентичність і процвітати навіть на чужині й під владою немусульманських правителів. Мусульманська спільнота кипчаків представлена як єдина сакральна умма, незалежно від обставин поневолення та несприятливої політичної ситуації.

Література:

1. Abdullah bin Rıdvan Osmanü'l-Kırımı. *Tevarih-i Deşt-i Qırçak. Yaşına Hazırlayan: Rasih Selçuk Uysal. İstanbul: Post Yayınevi, 2016. 232 s.*

2. Zajaczkowski Ananiasz. *Kronika Stepow Kıpçackich Tevarih-i Deşt i Qırçaq z XVII wieku (Ms.İstanbul, Topkapı Sarayı, B.289). Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1966. 97s.*

3. Зайончковский А. «Летопись Кипчакской степи» (Теварих-и Дешт-и Кипчак) как источник по истории Крыма. *Восточные источники по истории народов Юго-Восточной и Центральной Европы.* Т. II. М. : Наука, 1969. С. 10–28.

4. Zajaczkowski A. *La Chronique des Steppes Kiptchak Tevarih-i Deşt-i Qırçaq du XVII e siecle. Ed. crit. avec la trad. française du XVIII e siecle. Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1966. 180 s.*

Сльнікова Н. І.

*кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства
Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

МОВНІ МАРКЕРИ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

У контексті сучасної інформаційної війни, де мову використовують як ефективний інструмент впливу, маніпуляцій і деструктивних процесів, дослідження мовних маркерів дезінформації набуває виняткового значення. Це завдання виходить за межі суто академічного інтересу, перетворюючись на вагомий елемент забезпечення національної безпеки та захисту колективної свідомості суспільства. Мова виступає центральним компонентом у контексті інформаційної війни, слугуючи не лише засобом комунікації, а й ефективним інструментом впливу на сприйняття реальності. Вона підтримує конструювання наративів, активізацію емоційного реагування та встановлення певної інтерпретації подій. Використання мови в пропаганді та поширенні фейкових новин має на меті маніпулювання емоціями, нав'язування хибних конструкцій реальності та свідоме розмивання меж між достовірною інформацією та вигадкою. Лінгвістичний аналіз уможливає виявлення й ідентифікування мовних маркерів, які вказують на наявність дезінформації, що й зумовлює актуальність цієї наукової розвідки.

Оскільки для учасників спілкування дискурс є способом репрезентації світу або окремої його частини, активна функція в комунікації належить адресатові й адресантові, які можуть по-різному сприймати інформацію: один може вважати її достовірною, інший заперечувати її. На думку М. Йоргенсена та Л. Філліпса, саме це створює додаткові труднощі у дослідженні дискурсу як форми мовної практики [5, с. 233]. Ураховуючи це, медіадискурс аналізують у межах соціально-прагматичного підходу, який розглядає дискурс як текст, інтегрований у контекст спілкування та реального життя [1, с. 136–137]. Осягнення медіадискурсу як форми суспільно зумовленої взаємодії між його учасниками надає можливість аналізувати соціально значущі дії, що здійснюються в рамках комунікативних ситуацій. Ці ситуації є важливими для функціонування суспільно-культурної та політичної сфери, що підкреслює їх актуальність у сучасному дискурсі. Медіа-

дискурс визначаємо як «тематично різноманітну, функційно зумовлену мовленнєву діяльність у мас-медійному просторі в сукупності з усіма екстралінгвальними чинниками» [2, с. 39]. Медіадискурс охоплює широкий спектр мовленнєвих практик, текстів і візуальних матеріалів, які активно функціонують у просторі масової комунікації – телебаченні, радіо, друкованих виданнях, інтернет-ЗМІ, соціальних мереж, телеграм-каналів та інших платформ. Його роль виходить за межі простого передання інформації: він виступає як інструмент відображення, а також активного конструювання соціальних, політичних і культурних реалій. У межах лінгвістичного аналізу увага концентрується на тому, як мовні засоби впливають на створення наративів, формування громадських настроїв, маніпуляцію думкою суспільства та розроблення ідентичностей.

Дезінформація, як зауважує Л. Рудник, «це неправдива, оманлива, маніпулятивна інформація, яку створили навмисне, аби отримати економічну, політичну або іншу вигоду» [3, с. 50]. На відміну від непередбачених чи ненавмисних помилок, дезінформація характеризується чітким наміром увести в оману. Зміст такої інформації може варіюватися від повністю вигаданих тверджень (так званих фейків) до маніпулятивного подання достовірних фактів через їх викрешлення з контексту або викривлене трактування.

Пропаганда є структурованим процесом поширення ідей, точок зору, фактів або чуток, основною метою якого є вплив на свідомість і поведінку широких мас. Науковці М. Шевців і К. Гончарук визначають пропаганду як «форму комунікації, спрямовану на маніпулювання свідомістю конкретно визначеного суб'єкта з метою формування у нього певних уявлень і позицій» [4, с. 121]. Вона покликана формувати необхідний світогляд, ставлення до конкретних подій, осіб чи явищ, а також мобілізувати аудиторію для досягнення певних цілей. На відміну від дезінформації, пропаганда може базуватися як на достовірній, так і на хибній інформації, однак її ключове завдання полягає не стільки у введенні в оману, скільки в переконанні, навіть якщо це переконання ґрунтується на маніпулятивних методах.

Досліджуючи маніпулятивну лексику як один із мовних маркерів дезінформації, важливо звернути увагу на способи використання мови, які спрямовані не на об'єктивне передавання інформації, а на прихований вплив на свідомість аудиторії. Такий підхід характеризується акцентом на оцінний, а не описовий зміст мовних одиниць, що слугують інструментом для спричинення емоційної реакції, формування стереотипів і спотворення об'єктивної картини реальності.

Дезінформація базується на застосуванні таких лінгвістичних прийомів:

1. *Навішування ярликів* – методика, що полягає у використанні слів із чітко закріпленим негативним відтінком, спрямована на дискредитацію певного об'єкта чи явища. Наприклад, замість нейтрального *український уряд* пропагандисти можуть вживати слово *хунта*. Цей термін, який традиційно асоціюється з воєнними режимами, автоматично проєктує на демократично обрану владу негативні стереотипи, оголошуючи її нелегітимною та злочинною в очах аудиторії.

2. *Модифікація понять* – навмисна заміна одного поняття іншим. Так, лексема *спецоперація (СВО)* слугує наочним прикладом семантичної маніпуляції. Її використання дозволяє замінити загальноприйняті терміни *війна* чи *вторгнення* на нейтральний і беземоційний бюрократичний термін. Використання цього терміна спрямоване на приховування реальних масштабів, жорстокості та протиправності подій. Він навмисно створює враження, ніби мова йде не про війну, а про якусь локальну, контрольовану «операцію» із нерозритою метою, начебто позбавлену тих страшних наслідків, якими супроводжується справжня війна. Такий підхід дає можливість пропаганді применшувати значимість злочинів і підтримувати потрібний внутрішній наратив. Вислови на кшталт *криза в Україні, конфлікт в Україні* чи *українська криза* виступають яскравим прикладом маніпулятивної мови, адже терміни *криза* та *конфлікт* відображають нюанс внутрішнього протистояння, зіткнення інтересів чи внутрішніх труднощів. Водночас вони залишають поза увагою зовнішній чинник – акт агресії, спрямований з боку іншої держави. Використання таких слів перекладає відповідальність за події на Україну, її політичний курс і суспільство, створюючи хибне уявлення про внутрішній конфлікт замість явного зовнішнього вторгнення. Такий підхід допомагає перенести провину з агресора на постраждалу сторону, вводячи міжнародну спільноту в оману щодо справжньої природи ситуації. Це також нівелює поняття *агресія*, надаючи маніпуляторам можливість уникнути будь-якої відповідальності за свої дії.

3. *Маркер анонімної референції* – класичний інструмент маніпуляції, який формує оману правдивості, водночас не оперуючи перевіреними фактами. Висловлювання типу *як повідомляють, кажуть, ходять чутки* створюють ілюзію, що джерело інформації має авторитетність, загальновідомість або підтримується численними доказами. У результаті чутки набувають статусу «факту», при цьому читач позбавляється можливості перевірити їх достовірність. Розмиті посилання дають можливість приховувати справжні джерела, які часто можуть виявитися упередженими, некомпетентними чи навіть вигаданими. Наприклад, замість деталізованої вказівки на конкретне дослідження чи звіт, пропаганда нерідко використовує загальні формулювання на

кшталт на думку експертів. Такий підхід створює ілюзію, що інформація має підтримку з боку авторитетної професійної спільноти.

4. *Синтаксичні маніпуляції* – пасивні конструкції, які часто використовують для того, щоб приховати або зробити менш очевидним суб'єкт, який виконує дію. Так, у реченнях «*Було пошкоджено міст у результаті обстрілу*» або «*Житловий будинок було обстріляно*» немає конкретного зазначення того, хто саме здійснив обстріл мосту чи будинку. Використання активної форми виглядало б так: «*(Хтось) здійснив обстріл мосту*», що передбачає необхідність уточнення виконавця дії. Натомість пасивна конструкція фокусується не на ініціаторі, а на самій події, що відкриває можливість маніпулятивного обходу відповіді та зняття відповідальності з конкретного суб'єкта.

5. *Риторичні запитання*, які не вимагають прямої відповіді, слугують засобом для формування ілюзії обговорення чи сумніву, одночасно спонукаючи аудиторію зробити конкретний висновок. Наприклад, запитання «*Чи справді ви думаєте, що цей уряд є легітимним?*» не шукає реальної відповіді, а радше піддає сумніву легітимність влади, не спираючись на жодні докази.

Отже, здійснене дослідження засвідчує, що в контексті інформаційної війни мова набуває функцій, які виходять за межі звичайного інструменту комунікації, перетворюючись на ефективний механізм маніпулятивного впливу. Результати аналізу медіадискурсу українською мовою дозволили ідентифікувати низку стабільних лінгвістичних маркерів, характерних для дезінформаційних практик. Ці мовні елементи використовують з метою прихованого формування громадської думки та впливу на сприйняття аудиторії. Виявлення мовних маркерів набуває вирішального значення для формування медіаграмотності суспільства і зміцнення його спроможності протистояти зовнішнім інформаційним викликам.

Література:

1. Базарова І. В. Комунікативні стратегії і тактики учасників світового спілкування. *Записки з романо-германської філології*. Вип. 1(44). Одеса. 2020. С. 4–13.

2. Сльнікова Н. І. Мовні засоби реалізації девіантної комунікації в українськомовному медіадискурсі [Текст] : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна; Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького. Черкаси, 2024. 217 с.

3. Рудник Л. І. Поширення недостовірної інформації як засіб ведення гібридних війн. *Інформація і право*. 2024. № 4(51). С. 46–54.

4. Шевців М. Б., Гончарук К. А. Пропаганда як соціально-правове явище: проблеми розуміння. *Актуальні проблеми історико-правової та міжнародно-правової науки. Південноукраїнський часопис*. Вип. 1. 2019 С. 119–122.

5. Johannsen B. *Strategie und Kultur. Neue Perspektiven für den öffentlichen Kultursektor*. Bielefeld : transkript Verlag, 2019. 336 s.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-8574-47-5-6>

Зикун Н. І.

*доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
декан факультету соціально-гуманітарних технологій,
спорту та реабілітації
Державного податкового університету
м. Ірпінь, Київська область, Україна*

Вдовенко Л. І.

*старший викладач кафедри іноземних мов
Державного податкового університету
м. Ірпінь, Київська область, Україна*

МОВА СПОРТУ ЯК МАРКЕР СВОБОДИ: ВИКОРІНЕННЯ КОЛОНІАЛЬНИХ КАЛЬОК

Мова спорту є одним із навиразніших індикаторів суспільно-політичних трансформацій та культурної ідентичності нації. Попри відносну молодість, спортивна, або інакше – спортова, термінологія завдяки своїй масовості охоплює широкі аудиторії та формує мовні звички. Саме тому аналіз мови спорту дає можливість виявити глибинні процеси мовної асиміляції і тенденції відновлення культурної самотності.

Аналіз спортивної практики і її медійного відображення, узагальнення мовознавчих досліджень дають підстави говорити, що український спортивний дискурс зберігає вплив радянської та російської культурної спадщини. Це виявляється у використанні калькованої термінології, росіянізмів та радянських кліше, що знеособлюють український спорт, позбавляють його автентичності й підсилюють сприйняття як частини імперської спадщини. Такі мовні залишки стають джерелом конфліктів та напруги, особливо в умовах війни та боротьби за ідентичність.

Як зауважує соціолінгвістка Л. Підкуймуха, після повномасштабного вторгнення Росії 2022 року мовна ідеологія українців – тобто уявлення, цінності та емоції, які люди пов'язують із мовою, – зазнали істотних змін у всьому українському суспільстві. ... Українці почали демонтувати символічні основи імперського впливу» [3]. Це повною мірою стосується спортивної діяльності й мови, яка її обслуговує.

Відтак актуальним є проведення комплексного дослідження, спрямованого на виявлення, аналіз та критичне осмислення застарілих або колоніально забарвлених термінів, які досі використовуються у сфері українського спорту.

Нині маємо значний масив наукових розвідок у форматі наукових статей, дисертацій щодо проблем розвитку спортивної термінології – від дослідження її в історичному аспекті (зокрема, О. Вацеба, Б. Матулкін, І. Янків), спроб періодизації (І. Воронюк, О. Породько-Лях, М. Кудря) до термінологічного планування, оновлення і систематизування терміносистем окремих видів спорту, очищення від нетипових для української мови елементів (О. Боровська, І. Дикань, Ю. Самсон, І. Янків, інші). Вони наголошують на потребі системного упорядкування терміносистем і очищення їх від колоніальних нашарувань. Згідно з постколоніальними студіями (зокрема, Е. Саїд [4]), мовні практики є ключовим індикатором колоніального контролю: нав'язана мова перетворюється на інструмент ідеологічного домінування. Відновлення питомої термінології постає як акт деколонізації та повернення культурного суверенітету.

Упродовж десятиліть радянської доби українська мова у спорті була фактично витіснена на периферію, а мовна норма вибудовувалася через російське посередництво. Це породило пласт термінів, невластивих українській словотвірній системі, які закріпилися у професійному та побутовому вжитку: *корзина* замість *кошик*, *гонка* замість *перегони*, *нападаючий* замість *нападник*, *єдиноборство* замість *однборство*, *віджиматися* замість *відтискатися* тощо. Такі форми відображають не лише спортивну реальність, а й механізм відтворення колоніального мислення: російське слово сприймалося як єдиний зразок, а український відповідник творився за принципом механічного перекладу. Російська мова спричинила появу термінів, де порушувалася внутрішня логіка української словотвірної системи.

У сучасних умовах спортивний дискурс перетворюється на арену боротьби між колоніальною спадщиною та процесами мовного відродження. Використання питомо українських термінів набуває символічного змісту: це не лише лінгвістичний вибір, а й прояв громадянської позиції та національної гідності. Нині важливо звільнити спортивну лексику від росіянізмів, що закріпилися у професійному

й медійному дискурсах, створюючи своєрідний пласт, який не відповідає питомим нормам української мови. Зокрема, низка термінів увійшла до ужитку як росіянізми, тобто механічні переклади з російської, без урахування національних мовних традицій. Це явище не лише деформувало мовний простір, але й стало маркером культурної залежності.

Спорт як масова соціальна практика формує колективні уявлення та емоційні наративи. На відміну від інших професійних сфер, доволі закритих, спортивна мова поширюється надзвичайно швидко: її відтворюють тренери, журналісти, уболівальники, освітні інституції. Тому зміна термінології у спорті має потенціал стати загально-суспільним стандартом.

Знаково, що першими почали привертати увагу до цієї проблеми дослідники-спортсмени [2, с. 84]. Проте досі терміни, які мають викривлений онтологічний зміст, лексеми-росіянізми функціонують у спортивному дискурсі й загалом публічному просторі, до прикладу: *вправи загальнорозвиваючі, нападаючий, упор ковзаючий, упор перекатний, мускулатура, стройова підготовка, розминка, прийом, жим, випад, зарядка, снаряд* тощо.

Деколонізація спортивної мови в Україні, насамперед спортивної термінології, постає як комплексний процес, що поєднує мовну політику, культурну ідентичність та державні стратегії розвитку. На відміну від спонтанних змін, що відбуваються у мовленні вболівальників чи спортивних журналістів, цей процес потребує цілеспрямованої підтримки з боку інституцій – від державних органів до федерацій, університетів і засобів масової інформації. Серед інструментів реалізації цього завдання – створення офіційних глосаріїв, словників, унормування правил використання українських термінів у спортивній документації та комунікаціях. Акцент на питомих термінах у спортивних трансляціях, матеріалах для тренінгів та навчальних посібниках посилить вплив на широку аудиторію і сприятиме закріпленню мовних стандартів. Важливу роль мають відіграти університети та тренінгові центри, які готують нове покоління тренерів, коментаторів і журналістів, здатних закріплювати питомі мовні стандарти, а також широка спортивна громадськість. Адже деколонізація спортивної мови має ширший сенс, ніж просто заміна калькованих слів. Це акт символічного спротиву, що відображає цінності свободи та самобутності.

Таким чином, мова спорту є важливим інструментом формування національної ідентичності. Вона поєднує культурні, символічні та практичні аспекти, слугуючи маркером свободи та незалежності. Використання питомих українських термінів у спортивному просторі

не лише відновлює мовну норму, а й підсилює відчуття національної гідності та єдності серед громадян.

Література:

1. Воронюк, І. О. Українська термінологія сфери фізичної культури і спорту: витоки, становлення, особливості. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки*, (212), 96–103. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-212-14>

2. Мартинюк М. Проблеми термінного планування в галузі фізичної культури та спорту. Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». 2005. № 538. С. 84–88.

3. Pidkuimukha, Liudmyla. "Identity Speaks: How Language Ideologies Are Reshaping Ukraine." Zentrum für Osteuropa- und internationale Studien, July 16, 2025. URL: <https://www.zois-berlin.de/en/publications/zois-spotlight/identity-speaks-how-language-ideologies-are-reshaping-ukraine>

4. Said, Edward W. *Culture and Imperialism*. New York : Knopf, 1993.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-8574-47-5-7>

Карікова Н. М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології та історії
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця
м. Харків, Україна*

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ ОСВІТИ: ЗНАЧЕННЯ РІДНОЇ МОВИ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Декolonізація освіти в Україні неможлива без утвердження рідної мови як головного інструменту формування свідомості та ідентичності. Українська мова є фундаментом єдності та незалежності держави, тоді як кримськотатарська – символ відновлення історичної справедливості та права корінного народу на власний голос. Освіта українською і кримськотатарською мовами в реінтегрованому Криму має стати потужним засобом подолання колоніальної спадщини, зміцнення національної пам'яті та побудови майбутнього, де мова буде не лише засобом спілкування, а й гарантією свободи та культурного розвитку.

На сьогодні тема деколонізації освіти є актуальною як для материкової частини України, так і для тимчасово окупованого Криму

через тривалу російсько-українську війну, яка розпочалася ще в 2014 році з захоплення частини Донецької та Луганської областей та окупації півострова.

Насамперед доцільно визначити ключові поняття, якими ми будемо послуговуватися в цій науковій роботі: *деколонізація, освітній простір, рідна мова*. Відповідно до енциклопедичної статті, *деколонізація* – «це процес ліквідації колоніалізму, тобто звільнення від політичного, економічного й духовного поневолення колоній (окремих країн чи груп країн) і перетворення їх на незалежні держави» [1, с.675]. «Терміном "деколоніальний" позначають процес формування та утвердження емансипованої свідомості поневоленої в минулому нації. Точкою відліку стає власна історія, культура, мова. На цьому етапі активно досліджується та конструюється власна ідентичність» [5]. Якщо ж говорити про деколонізацію в контексті освіти, то це «очищення навчальних програм від імперських міфів і російських наративів, які зберігалися у шкільних підручниках та університетських програмах» [4]. Проте, деколонізація освіти – це не лише зміна програм, а й глибинне переосмислення ролі мови в навчанні. Рідна мова формує світогляд, ідентичність та здатність протистояти імперським наративам. Українська й кримськотатарська мови – ключові чинники у відновленні історичної справедливості. Під *освітнім простором*, на думку Н. Касярум, «слід розуміти просторово-часове поле функціонування і розвитку системи освіти як відкритої й активної соціальної сфери, в якій діє ідеологія формування особистості з урахуванням умов зовнішнього середовища (природно-кліматичних, демографічних, екологічних, соціально-економічних, політичних й ін.), потреб соціальних замовників (і самої особи), реалізуються освітні послуги установами освіти й організаціями, що володіють освітнім, виховним і розвивальним потенціалом» [2, с.108].

За визначенням Л. Кравець, *рідна мова* – це «мова, засвоєна в ранньому дитинстві без спеціального навчання, якою людина мислить і розмовляє без додаткового самоконтролю, за допомогою якої повною мірою висловлює думки й почуття, яка пов'язує людину з попередніми поколіннями, через яку доросла людина усвідомлює свій зв'язок та належність до національної культури» [3].

Як відомо, політика Російської імперії та СРСР упродовж досить тривалого часу була спрямована насамперед на поступове знищення української і кримськотатарської мов в освіті. Численні заборони, радянські депортації та повсюдна русифікація призвели до втрати престижу рідних мов, а також до формування колоніальної свідомості. Колоніальна освіта формувала стійкий комплекс меншовартості й стирала культурну пам'ять поневолених народів.

Значення рідної мови у навчальному процесі не можна недооцінювати. В оперті на проведені психолінгвістичні дослідження науковці стверджують, що навчання рідною мовою полегшує засвоєння знань і разом з тим розвиває критичне мислення. Мова в освіті – це не лише інструмент спілкування, а й носій цінностей та історичної пам'яті. Навчання в школі рідною мовою є важливим чинником формування самоповаги та національної самосвідомості.

Від 2014 року в Україні все активніше утверджується україномовна освіта, яка поступово витісняє залишки російськомовних практик. Державна мовна політика спрямована на розроблення програм підтримки кримськотатарської мови: підручники, переклади, навчальні курси і т.д. Рідна мова в освітньому просторі є запорукою того, що нові покоління виростатимуть вільними від імперської спадщини.

На сьогодні українська й кримськотатарська мови відіграють важливу роль у контексті реінтеграції Криму, тому що українська мова є основою єдності держави, тоді як кримськотатарська – це символ повернення Криму до України на справедливих засадах. На нашу думку, освітній простір на півострові після його деокупації має бути двомовним: обов'язкове вивчення української мови, що є офіційною мовою країни, і кримськотатарської як корінної мови титульної нації Криму. Підтримка двох мов – потужний засіб інтеграції молоді півострова в єдиний український освітній простір.

У зв'язку з цим доречно, на нашу думку, згадати досвід Ірландії, де саме освіта свого часу стала основним інструментом відновлення ірландської мови після тривалої колоніальної залежності країни від Британії. Показовим є також досвід Литви й Латвії – сусідніх країн Балтійського регіону, у яких відхід від російськомовної освіти дозволив зміцнити національну ідентичність.

Слід визнати, що в сучасній системі освіти бракує фахових педагогів-білінгвів, які володіють українською та кримськотатарською мовами на належному рівні. Також гостро стоїть питання й про потребу в сучасних підручниках і термінологічних словниках, що були б написані обома мовами, бракує і двомовних медіаресурсів. Проте, незважаючи на ці виклики, освіта українською й кримськотатарською мовами має стати основою для відбудови справді демократичного та вільного суспільства.

Отже, підбиваючи підсумки, можемо зазначити, що рідна мова в освіті – це не лише знання, а й відновлення історичної пам'яті. Українська та кримськотатарська мови мають стати наріжним каменем у процесі реінтеграції Криму. Деколонізація освіти через мову є запорукою сильної, незалежної та єдиної України.

Література:

1. Денисов В. Н. Деколонізація. *Мала енциклопедія етнодержавознавства* / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; упоряд. Ю. І. Римаренко та ін. Київ : Довіра, 1996. С. 674-675.
2. Касярум Н. Освітній простір: становлення поняття. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2203/1/Kasjarum.pdf> (дата звернення – 07.09.2025).
3. Кравець Л., Рідна мова / Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-885376> (дата звернення – 07.09.2025).
4. Петренко-Лисак А. Деколонізація як складова українського відновлення: чому це важливо. URL: <https://recovery.win/novyny/dekolonizacziya-yak-skladova-ukrayinskogo-vidnovlennya-chomu-cze-vazhlyvo> (дата звернення – 07.09.2025).
5. Шкандрій М., Кравченко Ю. Антиколоніальний, постколоніальний, деколоніальний. URL: <https://decolonialglossary.com.ua/decolonialanti-colonialpostcolonial-uk> (дата звернення – 07.09.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-8574-47-5-8>

Колесникова Л. Л.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови*

*ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна*

ПРАГМАТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ДОСЯГНЕННЯ ЗГОДИ В МІЖОСОБИСТІСНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Відомо, що міжособистісна комунікація є складним процесом, який виходить за межі обміну інформацією й передбачає узгодження інтересів, намірів та цілей співрозмовників. З огляду на це, прагматичний підхід дозволяє досліджувати не лише формально-мовні, але й функціонально-комунікативні особливості мовленнєвої взаємодії. Одним із ключових завдань такого підходу є визначення стратегій, які сприяють досягненню згоди та запобігають комунікативним конфліктам.

Мета наукової розвідки полягає у спробі визначити основні прагматичні стратегії досягнення згоди в міжособистісній комунікації та з'ясувати їхню роль у забезпеченні ефективності спілкування.

Не викликає сумніву той факт, що міжособистісна комунікація багатопланова: вона передбачає безпосередні контакти людей у групах

або парак, постійних за складом учасників, які мають досвід спільної діяльності, безпосередню психологічну близькість партнерів, знання ними індивідуальних особливостей один одного, наявність розуміння й співпереживання. Лише за умови врахування всіх складових можна говорити про досягнення згоди між учасниками комунікативного процесу.

Словник української мови подає кілька значень лексеми **згода**: «1. Позитивна відповідь, дозвіл на що-небудь. <...> 2. Взаємна домовленість; порозуміння. <...> 3. Спільність поглядів, думок і т. ін. <...> 4. Взаємна дружба, мирні стосунки. <...> 5. Союз, об'єднання. <...> 6. У знач. стверджувальної част. Означає підтвердження чого-небудь, погодження з чимось...» [1, с. 516–517].

У вітчизняних наукових доробках поняття **згода** вивчають як лінгвістичну, семантичну, комунікативну, прагматичну, філософську й психологічну категорію.

Так, А. Юмрукуз, яка досліджує категорію згоди в діалогічному дискурсі, зазначає, що згода бере участь в організації та / або врегулюванні комунікативного процесу, саме тому згоду найчастіше розглядають як категорію комунікації та комунікативної свідомості. До того ж, науковиця акцентує увагу й на концептуальній складовій аналізованої категорії: «Згода являє собою інтенціональний концепт, що складається з понятійного, образного та ціннісного компонентів. До понятійного компоненту цих концептів входять позитивна реакція – прийняття позиції співрозмовника; образна складова пов'язана з емоційним станом людини <...> та ціннісна складова, яка зумовлюється його гармонізуючою функцією в мовленнєвому спілкуванні [3, с. 165].

З огляду на прагматичний аспект комунікації, згоду потрактуємо як результат мовленнєвої діяльності, що забезпечує узгодження позицій учасників діалогу. Вона може бути досягнута як через відкриту аргументацію, так і шляхом непрямого впливу, приміром, коли мовець знижує категоричність висловлювань та демонструє готовність до співпраці. Згода становить собою збіг бажань і намірів, схвалення переконань, збіг думок, прийняття точки зору співрозмовника. Учасник комунікативного процесу, висловлюючи згоду, демонструє свою толерантну установку й готовність до співпраці. Для досягнення бажаного результату в процесі комунікації й керуючись певною прагматичною метою, комунікант обирає націленість на спільну працю й реалізує ту чи ту прагматичну стратегію, однією з яких є, зокрема, кооперативна стратегія. Ми поділяємо думку С. Шабат-Савки, що «Кооперативні стратегії вирізняються толерантністю, люб'язністю, догідливістю, репрезентують зону згоди та порозуміння, передбачають

схильність до встановлення гарних міжособистісних стосунків, співробітництва з адресатом, відповідають принципам кооперації Г. Грайса (максимум повноти та якості інформації, її релевантності), постулатам увічливості Дж. Ліча (максимум тактовності, великодушності, схвалення, скромності, симпатії)» [2, с. 38]. Тобто в міжособистісній комунікації досягнення згоди можливе лише за умови використання тактик толерантності, доброзичливості, гнучкості, порозуміння й поступливості.

Теоретична наукова парадигма не обмежує дослідження аналізованої проблеми певними шаблонами й визначеннями: головним є не аналіз тексту/дискурсу, а виклад думок співрозмовниками та їхні закодовані текстом оцінки, оскільки на формування смислу «згода» впливають практичні комунікативні дії, які транслює людина, й використані стратегії. Вважаємо, що з-поміж останніх умовно можна виділити основні: *стратегія переконання* (ґрунтується на аргументації, апеляції до логіки, використанні авторитетних джерел; її мета – поступово змінити чи скоригувати точку зору співрозмовника); *стратегія компромісу* (реалізується через обопільні поступки, використання модальних маркерів, демонстрацію готовності враховувати інтереси іншої сторони); *стратегія ввічливості* (передбачає пом'якшення висловлювань, уникнення прямих конфронтаційних актів, використання мовних формул етикету, що підтримують позитивну атмосферу діалогу); *стратегія уникнення конфлікту* (полягає у зміні теми, спрямуванні дискусії в нейтральний риторичний перебіг або використанні непрямих мовленнєвих актів; дозволяє зберегти діалог навіть за наявності суперечностей).

Отже, саме прагматичний аспект з його акцентом на антропоцентризмі й комунікативній спрямованості зумовлює вивчення правил відбору мовних і немовних одиниць та їхнього впливу на учасників комунікації відповідно до ситуативних умов, цілей висловлювання та мети комунікації.

Перспективи дослідження викладеної проблеми вбачаємо в уточненні класифікації стратегій досягнення згоди, у проведенні практичних спостережень та аналізі мовленнєвої взаємодії учасників комунікації.

Література:

1. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка. 1972. Т. 3. 744 с.
2. Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові. Чернівці : «Букрек». 2014. 412 с.

3. Юмрукуз А. Категорія згоди у діалогічному дискурсі: інтеракціонально-прагматична парадигма. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство)*. 2016. Вип. 23. С. 164–168.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-8574-47-5-9>

Piddubna A. D.

*Lecturer at the Department of Foreign Languages and Military Translation
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy
Lviv, Ukraine*

LANGUAGE, IDENTITY AND PATRIOTIC EDUCATION AS TOOLS FOR DECOLONIZATION

In decolonisation processes, language, national identity and patriotic education play a key role in restoring cultural identity and shaping national consciousness. This process is particularly important in adolescence, when the foundations of personal identity are laid.

Language is not only a means of communication, but also a carrier of culture and history of a people. Under colonial rule, language was often suppressed, leading to the loss of national identity. The restoration of the native language is the first step towards real decolonisation. In Ukraine, this process is particularly relevant in the context of restoring sovereignty over temporarily occupied territories, in particular Crimea. As Kovalenko notes, the importance of language reform for national self-awareness and self-determination is particularly evident in the context of the current geopolitical situation in Ukraine [3, p. 52].

Identity is the foundation of a stable and strong nation. Under colonialism, when a foreign language is imposed as the primary instrument of governance, the national language is often suppressed or even destroyed. Restoring national identity through language is the first step towards true decolonisation. In Ukraine, an important stage of decolonisation is not only language policy, but also active support for the use of the Ukrainian language in all spheres of life, including education, science, media and public administration [2, p. 8].

Patriotic education is an integral part of the decolonisation process too. Since colonial powers sought to erase the historical memory of peoples, the restoration of patriotic education is a necessary step on the path to the full restoration of national identity. Military educational institutions play an im-

portant role in patriotic education, instilling in young people a sense of dignity, responsibility for their country, and a willingness to defend it [3, p. 53].

In Ukraine, decolonisation processes are particularly relevant due to the ongoing occupation of Crimea and part of Donbas. Important components of this decolonisation are the restoration of the Ukrainian language, accompanied by actively promoted patriotic education, as well as work to restore national identity. Language policy aimed at supporting the Ukrainian and Crimean Tatar languages is an important element in the process of reintegrating Crimea after its de-occupation. As noted by Boiko (2018), language is not only a tool for communication, but also an important element of cultural reintegration in post-conflict situations, where national minorities, in particular Crimean Tatars, require a special approach [4, p. 34], [1, p. 15].

Language, identity and patriotic education are important tools for decolonisation. Through language, a people can restore their cultural identity and national consciousness, and through patriotic education, they can strengthen national unity and ensure their ability to defend their rights and freedoms. In Ukraine, this process is actively ongoing and forms the basis for future success in the struggle for the full reintegration of Crimea and the restoration of territorial integrity.

Bibliography:

1. Журба, К. О., Бех, І. Д., Докучіна, О. М., Федоренко, С. В., Шкільна, І. М. Національно-культурна ідентичність у становленні підлітка : монографія. Київ : Інститут проблем виховання НАПН України, 2019. 216 с.

2. Степико, М. Т. Українська ідентичність у контексті соціально-політичних трансформацій. *Стратегічні пріоритети: науково-аналітичний кварталник* / Національний інститут стратегічних досліджень. Київ : НІСД, 2012. № 4(25). С. 5–12.

3. Коваленко, А. Б. (ред.) Проблеми розвитку особистісної ідентичності в освітньому просторі : матеріали II круглого столу, 19 жовтня 2023 року. Київ : ПТТ, 2023. 124 с.

4. Бойко, С. Освітні стратегії в просторі національної ідентичності : монографія. Київ : Київський політехнічний інститут, 2018. 198 с.

Покровська І. Л.

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри тюркології*

*Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

АШИК УМЕР ЯК ПРЕДСТАВНИК АШИКСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Ашик Умер (1621–1707) – середньовічний поет-ашик, один з найбільш відомих представників тюркської поезії в цілому, який залишив після себе багату творчу спадщину. У загальних рамках традиційної класичної поезії Сходу, а також *ашикської* лірики поет створив чудові зразки словесного мистецтва. Його вірші характеризуються глибиною і щирістю почуттів і переживань ліричного героя, чіткістю і стрункістю поетичної структури, витонченістю і музикальністю стилю. За переказами, народився він в місті Гезлеве (Євпаторія), там же здобув освіту і провів юність. Більша частина його подальшого життя пройшла в мандрах по Османській імперії [1, с. 382].

У книзі Риза Фазила і Сафтера Нагасва «Къырымтатар здебиятнынъ тарихы» («Історія кримськотатарської літератури»), виданої в 2001 році, також згадується про життя і творчість Ашик Умера. Автори відзначають, що Ашик Умер народився в 1621-му й помер в 1707 році в місті Гезлеве в Криму. Стаття присвячена життю, вивченню творчості та впливу поета на кримськотатарську літературу [2, с. 98–111].

Серед турецьких вчених перші відомості про Ашик Умера зустрічаються в дослідженні Фуада Кепрюлю-заде «Türk edebiyatında aşık tarzının menşe ve tekamülü» («Походження і еволюція ашикської поезії в турецькій літературі»), опублікованій в 1915 році в «Milli tetebbular mestuası» («Збірнику національних досліджень») [3].

Ашик Умер, як і більшість середньовічних поетів, дуже часто використовує образи рослинного і тваринного світу для опису головних героїв своєї лірики. Краса коханої і зовнішній вигляд, фізичний стан ліричного героя, що характеризуються світом природи, збагачують творчість поета і не залишають читача байдужим. Любовна лірика є одним з основних жанрів поезії Ашика Умера.

Образу коханої в ліриці Ашик Умера приділено особливу увагу. Оскільки багато елементів її краси знаходяться на обличчі, і воно є одним з найбільш часто використовуваних в поезії елементів опису,

спочатку проаналізуємо засоби, що використовуються для характеристики її прекрасного обличчя.

Обличчя коханої – місяць («mah yüzü»), повний місяць («çehresi güya bedir»), місяць, що світиться («cemâli münevver aya»), сонце («cemâl-i âftâb»), сяєє сонце («hurşîd-i enver tal'at»), день («gün gibi rûşen cemâli»), троянда («yüzü gül»), квітка граната («yüzü gülnar»), нарцис («cemâli nerkis-i şehlâs»), базилік («rûy-i şerifi ammâ reyhanlıdır»), квітник («gülşen») [67].

У любовному дискурсі Ашика Умера згадуються аромати амбри і мускусу. У метафоричному значенні поет вживає назви таких квітів, як гіацинт, троянда, жасмин і гвоздика. Більшість прикладів використання одоронімів пов'язані з локонами і волоссям коханої, який завжди випускають аромат амбри або мускусу, розповсюджуючи його навкруги.

Поетична флористика в любовному дискурсі Ашик Умера служить засобом створення красивих і неповторних літературних образів, які виконують такі функції: зображують надзвичайно красивий, витончений і неповторний образ коханої, висловлюють душевний стан і почуття ліричного героя, а також розкривають особливості та якості його суперника.

Література:

1. Фазылов Р., Нагаев С. Къырымтатар эдебиятынынъ тарихы. Къыскъа бир назар. Симферополь : Къырымдевокъувпеднешир. 2001. 640 с.
2. Фазылов Р., Нагаев С. Къырымтатар эдебиятынынъ тарихы. Къыскъа бир назар. Симферополь : Къырымдевокъувпеднешир, 2001. 640 с.
3. Köprülü F. Türk saz şairleri II: XVII asır saz şairlerinden : Gevheri-Aşık Ömer-Karacaoğlan. Ankara : Güven Basımevi. 1962. S. 253–314.
4. Ergun S. N. Aşık Ömer: Hayatı ve şiirleri. Ankara : Semih Lütfi Matbaa ve Kitabevi, 1936. 444 s.

Романчук А. А.

*кандидат філологічних наук,
начальник відділу зовнішніх зв'язків
Тренінгового центру прокурорів України
м. Київ, Україна*

ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СИМВОЛІКИ СХОДУ У ПОЕЗІЯХ ОКСАНИ ЗАБУЖКО

Останніми роками площина постколоніальних студій українських та іноземних дослідників збагачується не лише методологічно, а й міжгалузево. Тема постколоніального дискурсу у творчості Оксани Забужко активно розробляється сучасними українських дослідниками, зокрема Катериною Кирилук, Наталією Кобченко, Марком Андричиком, Віталієм Чернецьким, Оленою Тарнавською. У фокусі зазначених наукових розвідок – тілесність, ідентичність, деколоніальний вимір та альтернативне мислення як культурна репрезентація. Втім, розвідок перекладознавчого характеру, присвячених цій темі, напрацьовано вкрай мало, а тематика Східного символізму у перекладах Оксани Забужко вивчена недостатньо, що і зумовлює наукову новизну цього дослідження.

Загалом, інтерпретація символіки Сходу в контексті постколоніальної рефлексії творчості Оксани Забужко спонукає нас розглядати обидва тексти – оригінальний та перекладений – як культурні феномени, які природньо зазнають трансформацій під час читацької та перекладацької інтерпретацій діаспорними перекладачами, які у свою чергу виступають посередниками між українським постколоніальним досвідом та англомовним читачем – найчастіше представником Західної культури.

Актуалізація Сходу – як метафоричного простору – в текстах Забужко уособлює досвід колонізації. Власне, орієнтальні символи нагадують про те, як українську культуру примусово і ціленаправлено посували з культурного авангарду. Тут варто навести декілька прикладів перекладацької інтерпретації символіки Сходу з огляду на усі наші вищезазначені зауваги. Отже, проаналізуємо приклад – поезію О. Забужко «Визначення поезії» та два переклади, здійснені Майклом Найданом та Вірляною Ткач і Вандою Фиппс:

Оригінал

А *душа* все
пнутиметься прорвати
Стиск плоті, проклін
гравітації, – ось тоді
У вилом стелі шумким
крижаним зорепадом
Рине Космос
І тягом в свою
галактичну трубу
Видує душу,
закрутить, як аркуш
паперу,
Мою *молодісіньку*
душу
Барви мокрої зелені
Ах, на свободу! – і:
Стійте! – скрикне вона
в мить прориву
крізь тіло,
В мить на
щонайсліпучішим лезі
Поміж двома світами
[1, с. 156].

Пер. М. Найдан

And *the soul* will rise
to break through
The press of flesh, curse
of gravity.
The Cosmos
Above the black well of
the room
Will suck on its galactic
tube,
Heaven breaking in a
blistering starfall,
And **draw the soul up**,
trembling like a
sheet of paper –
My young soul –
The color of wet grass –
To freedom – then
On the dazzling
borderline
Between two worlds –
Stop, wait... [1, с. 157].

Пер. В. Ткач та В. Фіппе

But *my soul* will push
through
The weight of the body,
the curse of gravity –
and then
As falling stars up the sky
The Cosmos
Will **suck up my soul**
Through its galactic pipe
Like a crumpled sheet
of paper.
Oh soul, so young,
Green like wet leaves,
To freedom –
But at the moment of
release, it screams – “Stop!”
At the instant on the knife`s
edge
Between two worlds –
Stop. Halt [2, с. 173].

Стрижневим символом запропонованої до аналізу поезії Оксани Забужко «Визначення поезії» є душа. Універсальний для багатьох культур символ, реалізує різні значення для Східного та Західного культурних вимірів. Душа, за трактуванням української культурної традиції, – це внутрішня сутність людини, яка входить у неї від народження, а по смерті відділяється від тіла. По смерті душа вилітає з тіла і перебуває біля нього перші три дні аж до закінчення похоронного обряду [3, с. 169].

В китайській культурній традиції існує поняття множинної душі, яка складається із трьох типів душ хунь (hun) та сімох по (po). Розділення двох різних видів душі несе за собою фізичну смерть (Посилання на електронний ресурс Britannica). Душі хунь сприймаються як свого роду тонкі стани позитивно зарядженої пневми (ци), душі по – як її тонкі, негативно заряджені стани [4].

Символізм відділення душі від тіла в площині українського (християнського) та китайського (буддистського) світосприйняття різко відрізняється, адже для українців існує лише одна душа, яка відповідно до принципів християнського вчення – безсмертна і безкінечна, а для китайців – це сукупність різномірних та множинних душ,

які після смерті та остаточного розкладання тіла також руйнуються, або розчиняючись надалі у Космосі (небесній пневмі), або потрапляючи у підземний потойбічний світ Жовтих джерел (хуан цюань).

В оригіналі прочитуються інтертекстуальні вкраплення, алюзії на класичну філософію буддизму щодо відділення душі від тіла: «*Рине Космос... і Видує душу*». Порівняємо перекладацькі стратегії, використані перекладачами для відтворення культурного компоненту цього образу. Найдан відтворює його у перекладі наступним чином: «*The Cosmos...And draw the soul up*», натомість, Ткач і Фипс: «*The Cosmos...Will suck up my soul поглине*». Певною мірою тотожні перекладацькі відповідники є сталими фразовими дієсловами, які мають різні значення. Перший відповідник перекладу має значення *зупиняти*, а другий – *поглинати*. Можна стверджувати, що другий відповідник точніше передає конотативне наповнення оригіналу.

Слід також зазначити й інтертекстуальне поєднання тендітності символу душі – легкої, беззахисної, вразливої – із метафорикою письма у рядку «...закрутить, як аркуш папери, Мою *молодісінку душу*». Життя ототожнюється із текстом, який припиняють писати (він зникає). Пропонований читачам варіант перекладу Найданом «*trembling like a sheet of paper – My young soul ...*» повною мірою передає конотативне значення та емоційно-інтертекстуальне забарвлення образу душі. Натомість, в іншому перекладі ми спостерігаємо нівелювання оригінального образу душі, «*Like a crumpled sheet of paper. Oh soul, so young*».

Перейдемо до наступного прикладу східної символіки. *Барви мокрої зелені* у цьому випадку – не просто кольоронімічна метафора, це – алюзія на буддистську притчу про зелену барву. Культурологиня та кольорознавчиня Кассія Сент-Клер у своїй роботі «Потаємне життя барв» згадує цю притчу в контексті аналізу палітри зелених барв. В ній йдеться про те, як божество навідало маленького хлопчика уві сні та сказало, що всі його бажання можуть здійснитися, якщо він заплющить очі та не уявлятиме собі зелень морської води. Ця історія має два можливі закінчення. В одному випадку хлопчику все вдається і він сягає просвітлення. В іншому – його настільки поглинають постійні невдачі, що він поволі втрачає розум і життя [5, с. 189].

Майклу Найдану вдається точно відтворити оригінальну інтертекстуальність символу, його переклад «*The color of wet grass*», на відміну від перекладу перекладацького тандему Ткач-Фипс, резонує культурному підтексту першотвору, продовжуючи логічне розгортання символічної образності відділення душі від тіла у рамках буддистської парадигми, заданої Оксаною Забужко.

У перекладі Вірляни Ткач та Ванда Фиппс «*Green like wet leaves*» спостерігаємо згасання культурної символіки оригіналу. Можна навіть говорити, що це не просто перекладацька інтерпретація, а створення нового метафоричного образу.

У підсумку можна стверджувати, що символіка Сходу у поезіях Оксани Забужко постає не лише як естетична складова її ідіолекту, а як глибокий інтертекстуальний код, тісно пов'язаний із постколоніальним досвідом та філософськими уявленнями про ідентичність, свободу й духовне оновлення.

Аналіз перекладацької інтерпретації та відтворення англійською мовою поетичних текстів Забужко Майклом Найданом та Вірляною Ткач і Вандою Фиппс дозволив виявити різні ступені відтворення етнокультурного потенціалу оригіналу: від уважного збереження алюзій на традиційний Схід до часткового нейтралізування національно-культурних конотацій. Це засвідчує глибокий вплив культурної пам'яті перекладача на процес інтерпретації тексту, а також визначає межі й можливості перекладацької трансформації в постколоніальному контексті.

Література:

1. В іншому світі: антологія української літератури в англомовних перекладах Вірляни Ткач і Ванди Фиппс та в театральних діях мистецької групи «Яра» / за ред. Ольги Лучук. Львів : Срібне слово, 2008. 790.

2. From Three Worlds: New Writing from Ukraine / ed. by Ed Hogan, Askold Melnyczuk. Harvard : Harvard Ukrainian, 1996. № 12 : Glas Series. 240 p.

3. Войтович В. Українська міфологія. Київ: Либіль, 2002. 662 с.

4. Daoism. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/hun-Daoism/> (дата звернення 21.07.2025).

5. Сент-Клер К. Потаємне життя барв / пер. з англ. К. Сокульської. Київ : Видавнична група КМ-БУКС, 2022. 296 с.

Сеньовська Н. Л.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

Скوراتко Т. М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та зарубіжної літератур
і методик їх навчання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

**«ЯК ВІЙНА МІНЯЄ НАШУ МОВУ»: МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ
ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ (НА ОСНОВІ ДІЯЛЬНОСТІ ОСВІТНЬОГО
ВОЛОНТЕРСЬКОГО ПРОЄКТУ
«ПАТРІОТИЧНІ Й НЕБАЙДУЖІ»)**

Сьогодні, коли Україна бореться з рашистськими воєнними злочинцями за саме своє існування, надзвичайно важливо наполегливо утверджувати загальнонаціональні цінності (дієву любов до Батьківщини, мови, культури тощо). Коли йдеться про дітей, це необхідно робити через співпрацю закладів освіти, культури та громадських організацій. Загальні теоретичні та правові підходи до здійснення національно-патріотичного виховання викладені у відповідних документах (Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [1]; Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України [3]; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020–2025 роки» [6]). Також не бракує найновіших методичних посібників, присвячених цій проблемі («Живі письменники. Як говорити з дітьми про війну та мир» [2]; «Мова єдності: діалоги порозуміння» [4]; «Патріотичне виховання: перезавантаження» [7]). Однак, найкориснішими для практиків педагогічної й культурної сфер вважаємо описи живого досвіду, успішні кейси виховної діяльності національно-патріотичного спрямування. До таких, безумовно, належить проведення у закладах освіти та культури

м. Тернополя лекції-презентації «Як війна міняє нашу мову» (розроблена у 2023 році) освітнього волонтерського проекту «Патріотичні й небайдужі» [5] (діє від жовтня 2021 року).

Лекції-презентації команди «Патріотичні й небайдужі» традиційно розробляються відповідно до методичного підходу максимальної орієнтації на слухача. Ця форма роботи є своєрідною «візитівкою» освітнього волонтерського проекту. Гнучка система викладу та значна кількість відеоматеріалів і слайдів дають можливість максимально цікаво й результативно подавати інформацію. Розробки такого типу є неймовірно зручними в застосуванні, адже їх можна поєднувати в межах одного заходу з іншими видами діяльності.

Лекція-презентація «Як війна міняє нашу мову» (2023) стала ще одним інструментом деколонізації сучасного українського суспільства. Вона спрямована на усвідомлення юними громадянами нашої країни багатства та гнучкості української мови, її здатності реагувати на виклики сьогодення, на збагачення лексичного запасу дітей та молоді, вдосконалення їх так званого «мовного чуття», розуміння ними того, що саме мова є інструментом самоусвідомлення нації, адже через мовну політику, освіту, словесне мистецтво, різноманітні культурні практики нація здобуває суб'єктність. Особливістю саме цієї методичної розробки є відсутність стандартного чіткого плану. Використано прийом яскравого початку – перегляд відео (кліп ТНМК «Історія України за 5 хвилин») та його обговорення. Запитання можуть варіюватися, але вони так чи інакше торкаються кількох принципових моментів:

- 1) загальновідомі факти з історії української мови, які ілюструє відео;
- 2) ставлення українців до своєї мови сьогодні;
- 3) проблеми і перспективи поширення української мови в нашій державі.

Основна частина лекції-презентації зорієнтована на рівень підготовки, вік та зацікавленість слухачів. Значну кількість часу триває демонстрування комп'ютерної презентації з інформативним викладом. Зауважимо, що 30 слайдів містять текстові елементи:

1. Відомі вислови та заклики (С. Жадана – «Історія нині не просто переписується – вона переписується українською мовою»; «Мову забороняли понад 130 разів, бо вона має значення»; «Мова – ДНК нації»; «Суржик: боротися чи ні?»; «На передовій лінгвістичної війни»; «Ось вам маленька «р», щоб писати слово «росія» з іще меншої літери»; «Українська – мова героїв»; «Переходь на українську» тощо).

2. Приклади неологізмів (ukrained, рашизм, макронити, затридні, росія-мордор, орки, чорнобаїти, наволонтерити, ЗСУїст, свинособака, бавовна).

3. Нові фразеологізми (будуть горіти шини; як долар у росії; не будь москалем; услід за кораблем).

4. Графіки й діаграми («Як змінювалося ставлення українців до росіян за 2018–2022 рр.»; «Duolingo – плюс 200% запитів на вивчення української»).

5. Скоромовки (Клара для Карла вкрала байрактара; чорної ночі червона калина хилилась, хилилась під Хливнюка, та не схилилась, а розвеселилась).

6. Актуальні суспільні гасла й заклики («Разом нас багато, нас не подолати!»; «Єдина країна»; «Герої не вмирають!»; «Єднайтеся, українці, та не з москалями!»; «Переходь на українську!»; «Мова єднає»).

Прийом обрамлення теж використаний у цій методичній розробці, адже на завершення слухачам знову пропонується переглянути відео – поетичне. Командою «Патріотичні й небайдужі» підбрано кілька відеопоезій наших захисників-митців (Артема Полежаки, Павла Вишебаби), кожна з них розрахована на аудиторію певного віку.

Оскільки ефективна виховна робота передбачає рефлексію, лекціо-презентацію пропонується завершити емоційною бесідою (Чи сподобалася вам поезія? Чи знаєте ви звідки родом її автори – наші воїни? Чи звернули увагу на особливості їхньої української?).

Маємо зауважити, що лекція-презентація «Як війна міняє нашу мову» (2023) була неодноразово успішно апробована:

1) Тернопільський навчально-виховний комплекс «Школа-ліцей №6 імені Назарія Яремчука»; 6-ті і 7-мі класи (31.10.2023; https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid0JUPWTSrUVAT19pu4YfbDpwpnknEKvvgxYb1nreUcKBTnAcbcGcKUuzs7s29GpY26l&id=100010412146781&pairv=0&eav=AfY6HNwRZh7pjUI_oalZlPqHoLpxFgi9MxFSkrpE4GvQ87CeRD8IXmu9vowUV5ws9Yc&_rdr);

2) Тернопільська спеціалізована школа 7 з поглибленим вивченням іноземної мови; 10-ті класи (16.11.2023; https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02LgW22MyGLvsD1quRqCfGMC1G6cMQUhhzGfiCf6iWrbSXSEFzkFvJAy9GxAsqcKNil&id=100054323660411&pairv=0&eav=AfYp-_XKSFL8YWfUBYRRvIxx40_44McxLtcNZKjYPobzz6p49fXsgpd0UhgbN2yULgU&_rdr);

3) Тернопільський кооперативний фаховий коледж, 1 курс (01.12.2023; <https://www.facebook.com/tcooptek/posts/pfbid0267tDLTKXCVD8NFekyH3zWak9oPVfzMjppZ88xJAwMrrJYBnyShLfwQ2Ak1X6jExl>);

4) Тернопільська загальноосвітня школа I-III ступенів № 14 імені Богдана Лепкого; 7-мі класи; (26.01.2024; https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02B67mGpHQaRygdKD4R5Fk1Zm2P4sLeQnyKhJKKkb2tU7DVxYrTNVYg5ZmWfTvtfBTl&id=100002189072085&pairv=0&eav=AfajFp-Ll2Q3FVvSzf9GJm7SEbxV3KRg6f6C9hs-nivvBtFxWUabKa37YH3TKgXIZ0aQ&_rdr);

5) Тернопільська спеціалізована школа № 3 з поглибленим вивченням іноземних мов; 6 клас; (12.03.2024; https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid0MJx3CqxAoTRTPhvAC3eA7ousXvn8FY9SmDshb1ACDvxaam3ttiQcdaUPh7S8HsEvl&id=61555874657142);

6) кафедра української та іноземних мов, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя (24.10.2024; https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=1053699256550289&id=100057306735712&_rdr);

7) Тернопільська бібліотека-філія № 8 для дорослих; Тернопільський Ліцей № 21 – Спеціалізована мистецька школа імені Ігоря Герети; 8-мі класи (05.11.2024; https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=580567381309657&id=100080691997671&rdid=SrGcj68broUYoulv);

8) Тернопільська Центральна дитяча бібліотека; Тернопільський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I–III ступенів – економічний ліцей № 9 імені Іванни Блажкевич»; 6-В клас (6.11.2024; https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=122191174238195821&id=61555874657142&rdid=9248yFe3SmtGgbjZ);

9) Тернопільська загальноосвітня школа I–III ступенів № 28 (28.02.2024; https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=816940077132398&id=100064492400787&rdid=zIZga0GZhqmNw8G2).

Переконані, що сьогодні надважливо доносити до юних українців, що без належної мовної політики, шанобливого ставлення кожного громадянина України до державної мови, неможлива повна деколонізація. Саме таку мету поставили перед собою учасники освітнього волонтерського проєкту «Патріотичні й небайдужі» (м. Тернопіль). Апробація методичної розробки «Як війна міняє нашу мову» засвідчує розуміння підростаючим поколінням своєї великої відповідальності за збереження рідної мови – носія колективної пам'яті та духовного спадку України.

Література:

1. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» № 3788-IX від 6 червня 202 року. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

2. Живі письменники. Як говорити з дітьми про війну та мир: посібник для освітян і батьків. Київ, 2023. 150 с. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2023/11/ZHyvi-pysmennyky-_SAJT_compressed.pdf

3. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (від 6 червня 2022 року). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>

4. Мова єдності: діалоги порозуміння : методичний посібник / Наталія Райниш, Олександр Гусаров, Тарас Літковець, Любава Казмірчук, Євген Шишацький, Артем Осипян, Павло Зур'ян. Київ : Видавництво Руслана Халікова, 2025. 47 с.

5. Патріотичні й небайдужі. Офіційна сторінка. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=61555874657142>

6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки» від 3 серпня 2024 року). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text>

7. Сеньовська Н. Патріотичне виховання: перезавантаження : методичні рекомендації з патріотичного виховання учнів для здобувачів вищої педагогічної освіти, викладачів, учителів та вихователів. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. 66 с. URL: http://catalog.library.tnpu.edu.ua:8080/e-lib/DocDescription?doc_id=254815

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-8574-47-5-13>

Ялова О. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри ділової української та іноземних мов
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

ПИТАННЯ ЩОДО ФУНКЦІОНУВАННЯ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ МОВИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В ОКУПОВАНОМУ КРИМУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Один із важливих аспектів творення державності в незалежній Україні є мовна політика, яка покликана втілювати кращі традиції боротьби свого народу за національні ідеали, відповідати вимогам трансформаційного періоду, чинити вплив на динаміку гуманітарного розвитку суспільства.

Засади мовної політики встановлені Конституцією України 1996 року. До них зокрема належать: визнання української мови як державної мови України; забезпечення державою всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України; сприяння державою розвитку мовної самобутності всіх корінних народів і національних меншин та інші.

Кримськотатарська мова як мова одного з корінних народів України є невід'ємним елементом ідентичності та етнокультурної цілісності української нації, і обов'язок держави полягає у сприянні розвитку мовної самобутності корінних народів, про що визначено Конституцією України. Проте внаслідок тимчасової окупації російською федерацією території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, де проживає переважна більшість носіїв кримськотатарської мови, виникла небезпека для збереження і розвитку цієї мови.

Фактором небезпеки існування кримськотатарської мови насамперед є політика російської федерації та її окупаційної адміністрації на окупованій території Автономної Республіки Крим щодо обмеження сфер застосування цієї мови, зокрема стосовно зменшення можливостей для громадян отримувати освіту рідною мовою.

21 лютого Україна разом зі світом відзначає Міжнародний день рідної мови – день, що покликаний захищати мовне розмаїття та права національних спільнот, проте у тимчасово окупованому Криму цей день має особливе значення – російська окупаційна адміністрація на півострові систематично витісняє українську та кримськотатарську мови, а будь-який спротив асиміляційній політиці жорстко придушується. Після окупації Криму у 2014 році росія посилила дії, спрямовані на знищення мовної та національної ідентичності українців та кримських татар, що є порушенням їхніх основоположних прав.

Дискримінаційна політика окупаційної адміністрації спрямована на ліквідацію української освіти та маргіналізацію кримсько-татарської мови. Дана позиція підтверджена і зафіксована у рішенні Міжнародного суду ООН від 13 січня 2024 року, документі, який у своєму змісті констатує факти знищення освітнього простору українською мовою та примусове нав'язування російської мови та пропагандистських наративів. Якщо у 2013–2014 навчальному році в Криму українською навчалося 7,2% школярів, то станом на 2022–2023 рік цей показник скоротився до катастрофічного рівня – лише 0,1% учнів. Навчання кримськотатарською мовою теж перебуває під загрозою: так частка учнів, які мають доступ до навчання рідною мовою, за десять років зросла лише на 0,05%, що є свідченням декларативності, ніж реальної підтримки кримськотатарської освіти з боку окупаційної адміністрації.

За повідомленням і даними кримськотатарського ресурсного центру, щодо державної мови станом на 2025 рік в окупованому Криму не залишилося жодної школи, де б навчання здійснювалося рідною мовою. Більшість класів з українською мовою викладання були ліквідовані російськими окупантами, а вступ до наявних україномовних класів штучно ускладнюється адміністраціями самих шкіл.

Відповідно до Класифікації ЮНЕСКО, кримськотатарська мова належить до категорії мов, що перебувають під серйозною загрозою зникнення (*selebrly andangered languages*). Водночас за оцінками фахівців Інституту сходознавства НАН України імені А.Ю. Кримського, ситуація значно погіршилася внаслідок негативних тенденцій останніх років, що призвело до критичного рівня загрози для мови (*critically endangered languages*).

Російська Федерація не лише знищує можливість здобуття освіти українською та кримськотатарською мовою, а й карає за їх використання в публічному просторі. Згідно зі звітом Human Rights Watch від 20 червня 2024 року, українська мова цілеспрямовано витісняється з окупованих територій. Відомі випадки, коли учнів карали за спілкування українською мовою, а вчителів звільняли через використання українських освітніх програм. Окупаційна адміністрація примушує батьків віддавати дітей у школи з російською мовою навчання, погрожуючи штрафами, позбавлення батьківських прав чи навіть арештом. Політика лінгвоциду, яку впроваджує росія, спрямована на системне знищення української громадянської ідентичності. Десятиліттями Москва використовувала мову як інструмент контролю та асиміляції, а після окупації Криму у 2014 році цей процес лише набуває нової сили.

Протягом 2014–2020 років у резолюціях Генеральної Асамблеї ООН та доповідях Генерального Секретаря ООН не раз висловлювалася глибока занепокоєність обмеженнями можливостей збереження самобутності і культури та отримання освіти українською та кримськотатарською мовами. Зокрема, це зазначалося у Третій доповіді Генерального Секретаря ООН «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі (Україна) тимчасово окупованих Російською Федерацією», оприлюдненій 8 жовтня 2020 року і підготовленій на виконання Резолюції Генеральної Асамблеї ООН №74/168.

Іншим фактором небезпеки для збереження і розвитку кримськотатарської мови є вимушений виїзд частини носіїв кримськотатарської мови до інших регіонів з подальшим дисперсивним розселенням, що створює ризики зниження мовного потенціалу.

З огляду на зазначене існує об'єктивна потреба у розробленні державної політики щодо розвитку кримськотатарської мови, виходячи з актуальних обставин, які значною мірою формуються з урахуванням тимчасової окупації Російською Федерацією Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. Зважаючи на рівень загрози, нейтралізація викликів потребує систематичного докладання зусиль протягом довготривалого періоду.

Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 2 грудня 2019 р. № 74/396, однією з ініціаторів якої є Україна, період з 2022 року до 2032 року визначений як Міжнародне десятиліття мов корінних народів. З огляду на це зазначена Резолюція Генеральної Асамблеї ООН містить рекомендації до країн-членів створити на національному рівні забезпечений відповідним фінансуванням механізм для проведення заходів у рамках Міжнародного десятиліття мов корінних народів, що є теж одним із важливих елементів державної мовної політики.

Як наслідок реалізації рекомендацій Резолюції і елементу державної мовної політики, Кабінетом Міністрів України затверджено Розпорядження від 23 лютого 2022р. № 224-р «Про схвалення Стратегії розвитку кримськотатарської мови на 2022–2032 роки», яка містить комплекс заходів, спрямований на законодавче, інституційне, організаційне, фінансове, інформаційне та інше забезпечення функціонування кримськотатарської мови як мови одного з корінних народів України, на розширення сфер її застосування, заохочення до її вивчення громадянами незалежно від етнічної належності, популяризацію серед різних вікових груп, особливо серед молоді, що сприятиме не тільки збереженню розвитку унікального соціокультурного явища, фактору самоідентичності і самовідтворення корінного народу, але і створенню додаткових умов для відновлення територіальної цілісності і державного суверенітету України у міжнародно визнаних кордонах.

Стратегію розроблено на виконання Указу Президента України від 26 лютого 2021 р. № 78 «Про окремі заходи, спрямовані на деокупацію та реінтеграцію тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя»; розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2021р. № 296 «Про схвалення Концепції розвитку кримськотатарської мови» (Офіційний вісник України, 2021, № 31, ст. 1814).

Незважаючи на реалії сьогодення, у яких багато років перебуває Україна і її громадяни, українська держава стоїть на захисті прав корінних народів і національних спільнот, веде боротьбу за збереження мовної самобутності українців і корінних народів України, зокрема кримських татар, і є частиною широкого процесу відновлення

справедливості. Держава докладає усіляких зусиль для збереження та популяризації кримськотатарської мови, розширення доступу до української освіти та підтримки тих, хто попри репресії, продовжує говорити, навчати й передавати рідну мову наступним поколінням.

Література:

1. Рішення Міжнародного суду ООН щодо позову України про РФ: основні положення та що означає для нашої держави. https://www.yurliga.ligazakon.net/news/225420_rshennya-mzhnarodnogoSudu-oon-shchodo-pozovu-ukraini-proti-rf-osnovn-polozhennea-ta-shcho-oznacha-dlya-nasho-derzhavi

2. Окупаційна «влада» Криму цілеспрямовано знищує українську мову в освіті (17січня, 2025). <https://www.ctrcenter.org/uk/okupacijna-vlada-krymu-czilspriamovano-znyshhuye-ukrayinsku-movu-v-osviti>

3. Україна: Примусова русифікація освіти на окупованих територіях, 20 червня 2024 р. <https://www.hrw.org/uk/news/2024/06/20/ukraine-forced-russified-education-under-occupation>

4. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 2019 року №74/168 «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь, Україна». <https://www.viena.gov.ua>5059-documenti-oon-obse>

5. Кресін О.В. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН: Характер і значення у контексті війни проти України: монографія. Київ : Норма права, 2024. 236 с.

6. Коментар МЗС України у зв'язку із оприлюдненням третьої доповіді Генерального Секретаря ООН щодо ситуації в Криму. Опубліковано 09 жовтня 2020 року. <https://www:kmu.gov.ua/news/komentar-mzs-ukrayinu-u-zvyazku-z-oprilydnenneam-tretoyidopovidi-generalnogo-sekretarya-oon-shchodo-situaciyi-v-krimu>

7. Про окремі заходи, спрямовані на деокупацію та реінтеграцію тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. Указ Президента України від 26 лютого 2021 року 2021. № 78. <https://www.president.gov.ua/documents/782021-36853>

8. Про схвалення Стратегії розвитку кримськотатарської мови на 2022-2032 роки// Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 22-р, Київ. <https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/224-2022-p#Text>

НАПРЯМ 2. ЖУРНАЛІСТИКА В ОКУПАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДОЛАННЯ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-8574-47-5-14>

Vasylenko D. V.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Phonetics, Spoken
and Written English
Kyiv National Linguistic University
Kyiv, Ukraine*

MASS MEDIA WEAPONIZATION AS A PIVOTAL STRATEGIC TOOL IN MODERN CONFLICTS

The 21st century has been marked for wars which are no longer fought exclusively on battlefields. The mass media – once primarily a channel for information and public discourse – has increasingly been weaponized as a strategic tool. States, political actors, and non-state groups exploit traditional and digital media platforms to manipulate the vulnerable fringes of society in terms of handling disinformation perception, dissemination of hate speeches, silencing critics and decision-making campaigns. The weaponization of media reflects the blurred boundaries between communication, propaganda, and global psychological warfare. The weaponization of mass media has been spotted for undermining democratic institutions, eroding trust in journalism, and exacerbating conflict risks thus destabilizing societies. Furthermore, it fuels conspiracy theories, amplifies impact and can escalate conflicts by inflaming ethnic, religious, or political issues. The militarization of language itself intensifies populations' polarization. Constant use of key conceptual military terms such as *“enemies,” “attacks,” “front-line,” “assault,” “battlefield”* and *“war”* encourages audiences to perceive politics and public life as permanent conflict. This fosters division, undermines democratic debate, and treats opponents not as rivals but as existential threats. As a result the social media platforms content celebrates militarism as an important aspect of everyday social media coverage for the benefit of global shady policymakers. *“Militainment”* (military + entertainment) – news coverage, particularly on television, that seems almost to revel in the suspense and excitement, and inevitably the violence and suffering of combat. The Word is coined through telescopic word formation, is a type of blending with both elements clipped. This explosion of militainment comes after months in which the military has tightly controlled

information and press movements in the war zones. “That’s Militainment!” [6]. War does not stand alone, but becomes implicitly intertwined within media weapon vocabulary used as a manipulation tool to govern the minds of communities, and routine journalistic frames for making sense of the world. In the realm of weaponization core mechanisms governments and interest groups craft selective narratives to shape public opinion for propaganda and narrative control purposes. For instance, terms such as *“information offensive”* or *“media blitz”* are deliberately used to frame communication as a battle. Fabricated or distorted content is spread to mislead audiences through disinformation and fake news. Media headlines often borrow military language such as *“bombastic attack”*, *“viral assault”*, *“digital battlefield”*, *“digital world war”*, *“war on truth”*, visually *“clean war”*, *“flame war”*, *“fake news war”* or *“junk news war”* to normalize the use of force. Media is used to weaken morale, amplify fear among people, or create tangible division by conducting psychological operations (**PsyOps**). Social media had changed not just the message, but the dynamics of conflict. How information was being accessed, manipulated, and spread had taken on new power. Who was involved in the fight, where they were located, and even how they achieved victory had been twisted and transformed. Indeed, if what was online could swing the course of a battle – or eliminate the need for battle entirely – what, exactly, could be considered “war” at all? [5, p. 11]. News outlets may describe campaigns as *“bombarding the public with messages”* or *“targeted strikes of disinformation.”* To employ censorship and media capture, authoritarian regimes frequently describe independent journalists as *“enemies of the state”* or accuse them of *“betraying the homeland”*. Online spaces are described as *“frontlines of information warfare”*, where trolls and bots “attack” or “defend” particular narratives adding digital amplification. Securing internet freedom against the rise of digital authoritarianism is fundamental to protecting democracy as a whole. The unrestricted and largely uncontrolled collection of personal data limits the human right to privacy, without which it is impossible to maintain and enjoy peace, prosperity, and individual freedom—the fruits of democratic governance – cannot be sustained or enjoyed. Global internet freedom can and must become an antidote to digital authoritarianism. The health of democracies around the world depends on it. [1]. Media reports frequently described foreign interference into U.S. Politics and midterm Elections (2016, 2018) as a *“cyber-attack on democracy”*, or a *“propaganda war.”* Campaigns were framed as *“Swing battleground states”* where narratives had to be *“won.”* The war for the White House in the USA intensified as candidates clashed in the debate. During the pandemic of COVID-19 journalists worldwide drew on war vocabulary, calling healthcare workers *“frontline*

soldiers,” and named the spread of the virus as a “*biological enemy*,” and government policies as “*weapons against the pandemic*.” Media alike employed militarized vocabulary emphasizing on “*hybrid warfare*,” “*information front*,” “*Twitter wars*,” “*netwars*” and “*disinformation offensive*.” As A. Bowers notes, “however destructive wars may be, they have a generative effect at the linguistic level.” [2]. During the military operation in Iraq, the media recorded a whole series of lexical neologisms, such as “coalition of the willing,” “operation Iraqi Freedom,” “catastrophic success,” “*FIBUA* (Fighting in Built-Up Areas),” “*MOUT* (Military Operations on Urbanized Terrain)”. It is possible to understand a neologism based on context and analysis of its structure. For example, the phrase “*fireworks display*” [fire + work + -s + dis- + play] meant “fireworks.” During the Gulf War, it acquired another metaphorical meaning – “the first reports of the bombing of Baghdad.” The currently popular word “*embed*” [em + bed [V] > [N]] means “a journalist who covers events taking place in a military unit” – “As prospective *embeds* – journalists planted among America’s fighting forces – we were given a crash course in all things military ...“ [7] “As military journalists who are going to join American combat units to cover their actions in the press, we took a course in survival in war conditions” . Researchers note the speed with which new vocabulary formed during the Iraq conflict is spreading, primarily due to round-the-clock news coverage from the theater of war. Colorful expressions from speeches by presidents and defense ministers are entering common usage and permeating popular culture. Thus, after the Gulf War, reporters, comedians, and politicians began to play on the phrase “*the mother of all*,” which became a model for the creation of many clichés based on the stylistic device of repetition and was dubbed “the mother of all clichés”: “the mother of all retreats” (D. Cheney); “the mother of all monologues” (J. Carson); “The mother of all battles” (Saddam Hussein) “the mother of all briefings” (H. Norman Schwarzkopf) (thisdayinquotes.com). “the mother of all sanctions” (R. Menendez) (Smolinski, 2022 [6]. The examples of lexical innovations cited above testify to the current stage of the militarization of the English language at the beginning of the 21st century. Every military conflict contributes to the expansion of the English-language military lexicon. The mass media plays a significant role in the spread of new vocabulary, serving as a means of popularizing innovative lexicon. The Abbreviation *WMD* short for Weapons of Mass Destruction was used by Social media as the new “*weapon of mass distraction*” . On Sept. 5, 2025 the 5th President Donald J. Trump signed an executive order changing the Defense Department's name to the Department of War as a secondary title. The order – the 200th signed by the president since taking office – authorizes Defense Secretary Pete Hegseth and *DOD* subordinate officials to

use secondary titles like "*Department of War*", "Secretary of War" and "Deputy Secretary of War" in public communications, official correspondence, ceremonial contexts and non-statutory documents within the executive branch, according to a fact sheet released by the White House [3]. President Donald Trump and U.S. border czar Tom Homan also sought to downplay controversy over Trump's social media post on Saturday in which the president declared, "Chicago about to find out why it's called *the Department of WAR*." The posting generated angst and accusations that the Republican president was declaring war on a major Democrat-led city. "We're not going to war. We're going to clean up our cities. We're going to clean them up so they don't kill five people every weekend. That's not war. That's common sense," Trump said. But Democratic U.S. Sen. Tammy Duckworth said it was "clear the president of the United States essentially just declared war on a major city in his own nation." [4]. The weaponization of mass media represents one of the most pressing challenges of the modern information age. It is not merely a byproduct of technological change but a deliberate strategy of influence and control. Addressing it requires a combination of media literacy, institutional resilience, technological safeguards, and global cooperation. In the era where "*information is power*", protecting the integrity of mass media has become a matter of national and international security. Empowering citizens to critically evaluate sources reduces vulnerability to manipulation. Strengthening free, transparent journalism is vital in countering disinformation. Social media companies must adopt stricter policies against coordinated disinformation campaigns while balancing free speech concerns. Further research aims to study the extralinguistic factors on the evolution of new military lexical subsystem.

Bibliography:

1. Adrian Shahbaz. Fake news, data collection, and the challenge to democracy. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2018/rise-digital-authoritarianism>
2. Bowers, A. *The Words of War*. New York, 2003.
3. Matthew Olay. Department of War Trump Renames DOD to Department of War URL: <https://www.war.gov/News/NewsStories/Article/Article/4295826/trump-renames-dod-to-department-of-war/>
4. Chicago Tribune Section 1 Monday, September 8, 2025.
5. P. W. Singer and Emerson T. Brooking. *LikeWar The Weaponization of Social Media*. Boston New York, 2018.
6. Poniewozik, J. Smolinski, P. "That's Militainment!," *Time Magazine*., 2022, February 11. URL: <http://cbsnews.com/russia-ukrainemother-of-all-sactions-senate/>

7. Dickson, P. War Slang: American Fighting Words and Phrases Since the Civil War. New York : Mineola. 2011.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-8574-47-5-15>

Докашенко Г. П.

*доктор історичних наук, професор,
завідувачка кафедри вітчизняної та зарубіжної історії
Горлівського інституту іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Дніпро, Україна*

Шкуропат М. Ю.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та перекладу
Горлівського інституту іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Дніпро, Україна*

ТУЗЛИНСЬКИЙ КОНФЛІКТ У ПРОЕКЦІЇ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ 2014 РОКУ

Терміни «гібридна загроза», «гібридна війна» використовуються сьогодні в кожній другій-третьій публікації. Значна частина населення країни вже розуміє їх значення. Двадцять років тому, в подіях 2003 року, ці терміни уживалися лише небагатьма вузькоспеціалізованими фахівцями. Наша сучасна обізнаність з'явилася завдяки численним дослідженням, в тому числі і в рамках міжнародних освітніх проєктів, серед яких вагоме місце посідає проєкт програми Еразмус + «Академічна протидія гібридним загрозам», якій виконували українські університети разом з європейськими партнерами протягом 2019–2024 років [1]. Учасником проєкту, з поміж восьми українських ЗВО, був і внутрішньо переміщений у наслідок першої, гібридної фази українсько-російської війни, Горлівський інститут іноземних мов, який представляють автори тез.

Одним з головних доробків учасників проєкту став Глосарій, в якому, на підставі вивчення матеріалів провідних європейських структур та дослідників, надано шість основних пояснень терміну «гібридні загрози». Зокрема визначено, що гібридними загрозами називають «скоординовані та синхронізовані дії, які навмисно спрямовані на системні вразливості демократичних держав та

інститутів, за використанням широкого кола засобів» [2]. До них також належать «загрози, створені супротивниками, з можливістю одночасно адаптивно застосовувати звичайні та нетрадиційні засоби для досягнення своїх цілей» [2]. Застосовуючи надані пояснення, визначимо мету роботи: окреслити події осені 2003 року, так званий Тузлинський конфлікт, як гібридну загрозу та показати роль ЗМІ та окремих журналістів в цих подіях.

Почнемо з історико-географічної довідки. На початку ХХ століття коса Тузла була частиною Таманського півострова. Острів Тузла утворився в 1925 році внаслідок природнього розмиття цієї вузької коси. Тоді він входив до складу Кубанської області Російської Федерації. У 1941 році цей острівок площею 3 км² був переданий до складу Кримської Автономної Республіки, яка у 1954 разом з усім півостровом Крим була передана Українській РСР [3]. У 1973 році Кримський облвиконком УРСР і Краснодарський крайвиконком РСФРР остаточно погодили кордони і до 2003 року жодних сумнівів в їхній правильності у сторін не виникало.

Нагадаємо хронологію подій. 27 вересня 2003 року до рибальського причалу на острові Тузла причалив катер з двома особами, які представилися репортерами каналу НТВ. Вони почали опитувати острів'ян стосовно можливого приєднання острова до території РФ. Наступного дня на південно-східній частині острова було виставлено табличку РЭП-7 (ремонтно-эксплуатационное предприятие), а згодом з російської сторони потягнулася череда вантажівок, яка в три зміни засипала піском та щебнем Керченську протоку. Цьому передувало кілька важливих, з огляду на подальше, подій: візит путіна до Краснодарського краю, засідання місцевої адміністрації, на якому було ухвалено «технічне» рішення про будівництво дамби у Керченській протоці, а потім повідомлення в російській пресі, що держава має намір взяти під свій контроль «спірні острови» [4].

Журналістка Олена Юрченко, одна з тих, хто восени 2003-го висвітлювали події на острові, згадує: «Самі керчани ставилися до того, що відбувається навколо Тузлі, з подивом, настороженістю та обуренням. Але водночас обговорювали практичний бік цієї ситуації: що буде з рибою, якщо добудують дамбу, чи можна буде і далі відпочивати на Тузлі, якою буде доля пансіонату на острові» [5].

Незважаючи на свій невеликий розмір, острів Тузла виявився стратегічно важливим. Від РФ він відділявся мілководним каналом, а від півострова Крим – глибоководним, що робило Україну одноосібним власником суднохідного проходу через Керченську протоку.

Подальше розгортання подій сьогодні добре відомо. 30 вересня МЗС України направило Ноту протесту, а сам міністр Костянтин

Грищенко 6 жовтня виїхав до Москви. 14 жовтня Верховна Рада ухвалила Заяву до Державної Думи і невдовзі почала слухати питання про стан українсько-російських відносин. Наступного дня було ухвалено Постанову «Про усунення загрози територіальній цілісності України, що виникла внаслідок будівництва Російською Федерацією дамби в Керченській протоці» і «Про створення тимчасової спеціальної комісії ВР України щодо забезпечення парламентського контролю за режимом державного контролю Українців районі острова Коса Тузла». 23 жовтня тодішній президент України Леонід Кучма повідомив на прес-конференції про досягнення домовленості з президентом Росії про припинення будівництва дамби.

24 грудня 2003 року укладено двосторонній «Договір між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки», на підставі якого аж до 2014 року проводилися безрезультатні дії щодо розмежування акваторії Азовського моря та Керченської протоки [6].

До завершення будівництва дамби залишилося 102 метри.

Як повідомляє Українська правда, за мотивами подій на Тузлі збиралися ставити мюзикл. Лібрето взявся писати сумнозвісний російський пропагандист Дмитро Кисельов, який тоді активно їздив до Києва на заробітки та обіймав посаду в українській телекомпанії ICTV. Він писав, що ці події вимагають художнього осмислення [7].

Художнього осмислення ці події не отримали, а от певні уроки, безумовно, визначають наступне:

- Тузлинський конфлікт мав практично всі ознаки гібридної загрози, оскільки були задіяні економічні, політичні, дипломатичні чинники, і тоді вдалося, уникнути застосування військових чинників;

- в той час керівництво сусідньої держави провело розвідку «боем», результати якої їх задовольнили і стали підґрунтям для подій 2014 року;

- керівництво України не врахувало повною мірою ці уроки, що призвело до відомої ситуації навесні 2014 р.;

- події 2003 року, а тим більше 2014 та наступних років, наочно підтвердили необхідність широкої просвітницької та роз'яснювальної роботи серед населення щодо гібридних загроз та шляхів протидії їм;

- і, нарешті, ці події вкотре нагадують про громадянську відповідальність журналістів, яких суспільство здебільшого сприймає як лідерів суспільної думки.

Література:

1. Див. презентацію С. Грушко за результатами проекту. URL: https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2023/07/prezentacziya_warn_25.07.2023_s.gryshko.pdf; https://edu.forlan.org.ua/?page_id=22181
2. Глосарій з гібридних загроз / за ред. Гришко С.В. Харків : ХНУРЕ, 2021. 113 с. URL: <https://warn-erasmus.eu/ua/glossary/> (див. гібридна війна, гібридний вплив, гібридний конфлікт, гібридні загрози).
3. Лук'янюк В. Конфлікт на острові Тузла. Цей день в історії. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0929N/>
4. Лемеха С. Острів Коса Тузла: як росія почала гібридну війну проти України 20 років тому. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/09/28/ostriv-kosa-tuzla-yak-rosiya-pochala-gibrydnu-vijnu-proty-ukrayiny-20-rokiv-tomu/>
5. Кригель М., Халілов Р. Фортеця Тузла. Як Путін провокував, а Кучма побачив у бінокль, що Україна – не Росія. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/09/28/7421696/>
6. Правові положення подано в наступних документах: Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією (Договір ратифіковано Законом 13/98-ВР від 14.01.98). Дію Договору припинено. Закон 2643-VIII від 06.12.2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_006#Text; 3 приведу подій у Керченській протоці. Заява Верховної Ради України. 14 жовтня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1228-15#Text> ; Про усунення загрози територіальній цілісності України, що виникла внаслідок будівництва Російською Федерацією дамби в Керченській протоці. Постанова Верховної Ради України. 23 жовтня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1234-IV#Text>; Договір між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки. Договір ратифіковано Законом 1682-IV від 20.04.2004. Дію Договору припинено. Закон 2948-IX від 24.02.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_205#Text
7. О Тузле поставят мюзикл. Либретто написав журналіст Пинчука. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2003/10/24/4375020/>

Задорожня А. Г.

кандидат політичних наук,

*доцент кафедри журналістики, реклами та медіакомунікацій
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

ДІТИ У ВІЙНІ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ: ЖУРНАЛІСТСЬКІ НАРАТИВИ

Серед найважливіших питань, які постали перед українською державою з моменту повномасштабного вторгнення росії на її територію, лишається доля неповно(мало)літніх дітей, які опинилися у заручниках військових рф, були вивезені до країни-агресорки чи піддавалися насильницьким діям з боку російських солдатів, або загинули. Роль медіа у документуванні цих злочинів особливо важлива та дозволяє заявити світові про проблему «дітей війни», які потребують особливого захисту міжнародної спільноти. Спробуємо розглянути дане питання за рахунок аналізу теми у масмедіа. Водночас зазначимо, що в основі дослідження (за період останньої фази збройної агресії від 24 лютого 2022 року) міститься офіційна інформація ООН, ЮНІСЕФ, дані української медійної громадської організації «Інститут масової інформації» (ІМІ), інтернет-видання «Детектор–медіа».

На кінець 2024 року, за даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), кількість дітей, які загинули в результаті російського вторгнення сягнула 669 осіб, 1833 отримали поранення (24.02.2022–31.12.2024) [4]. Учасники моніторингової місії зафіксували безліч порушень прав дітей, зокрема право на здоров'я, житло, освіту та сімейне життя. На окупованих територіях здебільшого спостерігалися випадки позасудових страт, свавільних затримань, катувань, а також примусового переміщення чи депортації, а дискримінаційна політика змушувала приймати російське громадянство й піддаватися їхній пропаганді війни. Своєю доповіддю Генсек ООН у 2024 році підтвердив серйозність порушень росіян проти українських дітей. До звіту, де вказуються масштаби злочинів, Україна потрапила разом із Буркіна-Фасо, сектором Газа, Конго, Ізраїлем, М'янмою, Сирією, Сомалі, Суданом.

«Мапа жертв серед дітей за регіонами» [4] демонструє, що найбільш постраждалими є Донецька область (844 дитини), Харківська (401), Херсонська та Дніпропетровська (210 і 205 відповідно). Найбільш

ураженими також вважаються Запорізька (160) та Миколаївська (130). Понад сотні постраждалих на Луганщині й Київщині. Близько сотні у Сумській області та приблизно 70 в Одеському й Чернігівському регіонах. На заході країни найбільш небезпечною для дітей зазначено Львівщину (15 осіб). УВКПЛ задокументувало 76 дітей, які загинули та 50, які отримали поранення в результаті відкриття вогню російськими військовими по родинах цивільних, які намагалися евакуюватися; стосовно до 10 дівчаток та двох хлопчиків ворог здійснив насилля сексуального характеру. Через атаки росіян зруйновано понад 1 600 навчальних закладів. Понад 1,7 млн дітей вимушені були тікати за кордон, приблизно 740 тисяч неповно(мало)літніх знайшли притулок в інших регіонах країни. Та варто визнати, що за кожною цією цифрою стоять долі цілих родин, які журналісти не рідко перетворюють на історії-свідчення.

Верховний комісар ООН з прав людини Фолькер Тюрк у доповіді від 21 березня 2025 р. зазначив: *«Очевидно, що українські діти мають різний спектр жахливого досвіду війни, і всі вони мають серйозні наслідки: одні стали біженцями в Європі, інші – безпосередніми жертвами під постійною загрозою обстрілів, а ще багато зазнали примусових змін у законодавстві та політиці, запроваджених російською владою на окупованій території»* [2]. Та навіть після завершення гострої фази війни повертатися додому буде небезпечно, адже, за підрахунками експертів, майже чверть країни забруднена мінами та вибухонебезпечними залишками війни (ВЗВ). За словами виконавчої директорки ЮНІСЕФ Кетрін Рассел, діти, які живуть у зонах бойових дій, щодня стикаються з боротьбою за виживання. Медійники переконують, що слова підтримки України з боку світової спільноти, підкріплені важливим рішенням: *«У 2023 році Міжнародний кримінальний суд у Гаазі видав ордери на арешт президента Росії Володимира Путіна та уповноваженої з питань дітей Марії Львової-Белової за підозрою у скоєнні воєнних злочинів, зокрема незаконній депортації та переміщенні населення, зокрема дітей, з окупованої України»* [3]. Такі контекстні події підіймали хвилі публікацій у міжнародних та вітчизняних медіа.

Риторика міжнародних інформагенцій вочевидь на захисті мало-, неповнолітніх та часто базується на особистих сторіс потерпілих, як, до прикладу, публікація «Reuters» *«Як російські чиновники та їхні колаборанти таємно викрадають українських дітей»* [6], також підкріплюється реакцією офіційних осіб. Наприклад, «Associated Press» зазначає у назві, що *«Міністри Нідерландів та Німеччини засудили викрадення дітей в Україні»* [5], а публікацією про виступ посла США ООН Лінди Томас-Грінфілд засвідчує, що Штати запровадили санкції

проти 11 росіян за примусове переміщення українських дітей. Слід підкреслити, що перше інформгентство під час підготовки матеріалів опиралося на інтерв'ю з дітьми, коментарі вихователів, використовувало загальнодоступні фотографії та офіційні бази даних, зниклих безвісти українських дітей та водночас деталі, оприлюднені російськими чиновниками. Інша публікація є свідченням цілковитої підтримки України європейськими лідерами у питанні вивезення дітей до рф, проте виправдання країни-агресорки також має місце та визнане неправдивим.

Окрім заміток, журналісти частопублікують репортажі з деокупованих територій, евакуаційних місць, інтерв'ю, розповіді дітей, постраждалих від атак, тих, хто втратив житло та починає нове життя в іншому регіоні, країні, долає мовні бар'єри, розтавання з рідними, які боронять країну. Все більшої популярності серед аудиторії набирають фото-і мультимедійні проєкти. Не втрачає актуальності нарис. Подача однієї інформації різниться не лише за жанрами, а і за емоційним навантаженням. Коли сенсаційність і надмірна драматизація події одними журналістами призводить до ризику вторинної травматизації дитини, створюючи лише образ «жертви», інші представники ЗМІ роблять акценти не тільки на стражданнях, але й на стійкості та здатності долати труднощі, адаптуватися до нових обставин і місць.

Підготовка журналіста до кожного з цих жанрів вимагає дотримання етично-правових норм та, перш за все, має убезпечити мало-, неповнолітню особу, у тому числі через захист приватних даних. Ще на початку повномасштабного вторгнення Спільний акт узгодження № 3 (нова редакція) «Висвітлення в медіа теми дітей війни», який 25 листопада 2022 р. ухвалило керівництво центральних медіа, був опублікований на сайті Нацради України з питань телебачення і радіомовлення.

За результатами моніторингу 12-ти популярних українських онлайн-медіа, що проводився ІМІ з 3 по 13 березня 2025 року, діти найчастіше згадуються саме в контексті війни росії проти України (28% матеріалів). Здебільшого публікації мали інформаційний характер та стосувалися наслідків ворожих обстрілів, які надалі дублювалися в інших медіа, а також теми викрадених та примусово переміщених до рф дітей (понад 700 тис.). *«Переважає більшість цих матеріалів базується на офіційній інформації, не містить емоційних оцінок чи суб'єктивних суджень, що відповідає стандартам професійної журналістики. Матеріали, що потрапили до вибірки, також не містили графічних зображень потерпілих або шокувальних деталей, що відповідає етичним нормам подання інформації під час висвітлення трагічних подій»,* – зазначили дослідники інституту. Недолік у тому,

що «практично завжди відсутній “людський вимір” – коментарі місцевих жителів чи служб порятунку» [1]. Фахівці ІМІ закликають національні ЗМІ використовувати інформацію колег із регіонів, які зазвичай першими спілкуються з очевидцями подій, що дозволяє аудиторії зрозуміти глибину злочину, а не переводити матеріал у «суху» статистику. У той же час надмірна емоційна напруга деяких публікацій здатна викликати у читача тривожність і безпорадність.

Розглядаючи теми викрадення, дітей рекомендується не лише спиратися на офіційні джерела інформації (приклад, «Гордон» «Кореспондент», «Цензор»), а також долучати іноземних партнерів, анонімізованих представників родин, представників організацій, які відпрацьовували процедуру повернення депортованих, вказувати кількість вивезених та повернутих. Подальший аналіз продукції масмедіа показав, що питання безпеки навчання в прифронтових регіонах розглядалося в контексті освіти. Тут йшлося, зокрема, про відкриття підземних дитсадочків на Запоріжжі (наприклад, згадується сайт 24 канал»), щоправда, за відсутності коментарів батьків. Під час розгляду теми психоемоційної підтримки учнів в умовах війни порушень з боку медіа не спостерігалось. Загалом зазначалися матеріали про профілактичні тренінги, освітні заходи, направлені на уникнення ризиків вербування молоді російськими спецслужбами, поради щодо збереження стійкості, психоемоційної рівноваги. Попри чутливість теми, деякі ЗМІ використовували форми прихованої реклами.

Зрештою наразі журналістські матеріали виконують різні функції, серед яких можна виділити *інформаційну* (фіксація фактів порушень правових норм), *морально-емоційну* (здатність формувати відношення до проблеми через вплив на внутрішні регулятори поведінки, пов'язані із моральними цінностями), *спонукальну* (заклик до суспільної солідарності у важкі часи, допомоги і підтримки на рівні міжнародних ініціатив, волонтерських рухів, правозахисних організацій). Усі вони переслідують єдину мету – консолідувати світову спільноту заради захисту дітей від загроз війни. Таким чином медійне висвітлення теми неповно(мало)літніх у російсько-українській війні робить їх безпорадними свідками трагедії та одночасно носіями майбутнього українського народу, голоси яких з роками ставатимуть більш гучними й всеосяжними.

Література:

1. Голуб Олена, Романок Оксана. Українські медіа говорять про дітей, але здебільшого мовою звітів і стереотипів. Дослідження ІМІ. Сайт Інституту масової інформації від 24.03.2025. URL:

<https://imi.org.ua/monitorings/ukrayinski-media-govoryat-pro-ditej-ale-zdebilshogo-movoyu-zvitiv-i-stereotypiv-doslidzhennya-imi-i67292> (дата звернення: 10.09.2025).

2. Доповідь ООН детально висвітлює руйнівний вплив бойових дій на дітей в Україні (Опубліковано 21 березня 2025 року). Офіційний сайт *UN Human Rights Office of the High Commissioner*. Ukraine. URL: <https://ukraine.ohchr.org/uk/UN-report-details-devastating-impact-of-hostilities-on-children-in-Ukraine> (дата звернення: 05.09.2025).

3. Шосталь Олександр. Трагічна статистика: ЮНІСЕФ про зростання кількості постраждалих українських дітей. *Інформаційне агентство «112.ua» від 02.01.2025*. URL: https://112.ua/en/tragicna-statistika-unisef-pro-zbilshennya-kilkosti-postrazdalih-ukrainskih-ditej-50947?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 09.09.2025).

4. The impact of the armed conflict and occupation on children's rightsn children's rights (24 February 2022 – 31 December 2024). *Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR)*. URL: <https://hrmmu-3-year-update.my.canva.site/children-report> (date of access: 08.09.2025)

5. Corder Mike. Dutch, German ministers condemn child abductions. *News agency «Associated Press»* as of January 16, 2023. URL: <https://apnews.com/article/russia-ukraine-politics-moscow-children-ae7e726e2908bcebccf78a0030d1e742> (date of access: 08.09.2025).

6. Saito Mari, Tsvetkova Maria, Nikolskaya Polina, Zverev Anton. How Russian officials and their collaborators spirit away Ukraine's children. *News agency «Reuters»* as of Jan. 11, 2024. URL: <https://www.reuters.com/investigates/special-report/ukraine-crisis-children/> (date of access: 08.09.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-8574-47-5-17>

Колісник Я. В.

*студентка факультету журналістики
освітньої програми “Видавнича справа та редагування”
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

БЕЗПЕКА І СВОБОДА СЛОВА: АДАПТАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЖУРНАЛІСТІВ У ВОЄННИХ РЕАЛІЯХ

З 2014 року, після анексії Криму та початку військових дій на Донбасі, а особливо з моменту повномасштабного вторгнення

Російської Федерації 24 лютого 2022 року, медіаландшафт України зазнав значних трансформацій. Ускладнилася робота незалежних медіа на тимчасово окупованих територіях. Журналісти опинилися в ситуації суворої цензури, масових переслідувань та загроз їхньому здоров'ю свободі слова. За таких умов актуальною стає проблема адаптації медіа, здатних забезпечити збереження журналістської діяльності навіть в обставинах жорстокої репресивної політики [2, с. 34–35].

Ці проблеми сьогодні активно обговорюються і в теоретичному, і в практичному аспектах переважно в контексті ширшої проблеми – робота журналістів під час війни. Зокрема П. Бондаренко, Т. Печончик, А. Сухарина, В. Яворський проаналізували виклики для журналістів та свободи слова в Україні в умовах широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації. За допомогою фокус-груп та експертного опитування журналістів вони описали виклики: для цензури та самоцензури; вплив правового регулювання; загроза покарання; оцінка журналістами рівня власної безпеки тощо [1]. Аналіз журналістської діяльності в умовах війни, виявлення її особливостей, проблем щодо підвищення безпеки роботи журналістів в екстремальних умовах, зокрема й щодо роботи кореспондентів на телебаченні, стають актуальними особливо для молодих дослідників, які здобувають свій фах у сфері журналістики та медіа й торкаються цих проблем у своїх наукових працях та кваліфікаційних роботах [2, 4, 5].

3-поміж основних викликів, які має сьогодні журналістика в окупації дослідники називають такі:

1. Репресії та фізичні ризики. Журналісти, які працюють на окупованих територіях, перебувають під постійною небезпекою арештів і фізичних нападів зі сторони окупаційної влади. В окремих випадках їм доводиться залишати рідний регіон через реальні загрози життю або переходити в підпілля й працювати анонімно, що додатково ускладнює створення якісного медійного контенту, через недовіру до невідомих джерел [2, с. 35].

2. Обмеження свободи слова через цензуру. Закриття незалежних інформаційних платформ та насадження пропаганди стали типовими інструментами контролю влади над журналістами в окупованих областях. Обмеження доступу до достовірних джерел інформації сприяє поширенню фейкових наративів серед населення цих регіонів [4, с. 78].

3. Технічні та логістичні бар'єри. Руйнування телекомунікаційної інфраструктури разом із обмеженим доступом до інтернету ускладнюють можливість оперативного висвітлення новин. Важливою стає проблема фінансування журналістських проєктів та необхідність роботи в умовах недостатнього технічного забезпечення [3].

4. Психологічний тиск та моральні виклики. Робота журналіста в зоні окупації спричиняє значне емоційне навантаження через постійне перебування під впливом небезпечних обставин. Травматизація викликає стресовий стан і часто супроводжується ізоляцією професійної спільноти та відчуттям моральної дилеми щодо правильності своєї діяльності в цих складних умовах [2, с. 36].

Стратегії подолання викликів у сфері журналістики, особливо в умовах окупації та інформаційних обмежень, вимагають застосування продуманих підходів для збереження незалежності медіа та їх адаптації до нових реалій. Комплексне розв'язання цієї проблеми охоплює кілька ключових напрямів, спрямованих на забезпечення їхньої стійкості та ефективності.

Першим кроком є цифрова адаптація, що передбачає активний розвиток онлайн-платформ і соціальних мереж як альтернативних каналів комунікації з аудиторією. Особливої уваги вимагає: впровадження технологій VPN, які допомагають обходити блокування доступу до інформації; створення децентралізованих медіамереж, що сприяє їхній автономії та захищеності в умовах зовнішніх обмежень.

Другий важливий напрямок – це використання альтернативних каналів комунікації, що передбачає застосування месенджерів, закритих груп і платформ, оскільки це мінімізує ризики контролю з боку окупаційних адміністрацій. Затребуваною є також громадянська журналістика, яка дає змогу пересічним громадянам активно долучатися до збору та поширення важливої інформації. Надзвичайно важливими є партнерства з міжнародними медіа, які можуть бути каналами трансляції перевірених даних.

Третім стратегічним компонентом є підтримка журналістів із професійного та психологічного боку, що передбачає організацію програм психологічної допомоги для медіафахівців, які працюють у стресових умовах або небезпечному середовищі. Тренінги з безпеки, спрямовані на підвищення навичок роботи в кризових ситуаціях, а також створення мереж взаємодопомоги між журналістами є ключовими заходами для підвищення їхнього захисту.

Четвертий аспект – активна робота в напрямі міжнародної співпраці. Залучення глобальних організацій, які займаються захистом свободи слова, може значно посилити ефективність місцевих зусиль. Важливо створювати програми стажувань, обміну досвідом між представниками медіа різних країн та вести постійно актуальну адвокацію на міжнародному рівні для привернення уваги до проблеми [2, с. 38–39]

Щодо перспектив розвитку, вони можуть бути розглянуті в короткостроковому та довгостроковому вимірах. У найкоротший термін

необхідно зосередитися на забезпеченні цифрової безпеки – створенні резервних каналів для поширення новин та активному розвитку мобільної журналістики, яка передбачає оперативність у зборі даних. Довгострокові заходи – це відновлення медіаінфраструктури після деокупації територій, реінтеграція журналістських колективів, які були розпорошені війною або окупацією, а також створення стійких правових і технічних механізмів захисту свободи слова.

Отже, журналістика в умовах зовнішніх загроз та окупації має серйозні виклики. Саме комплексний підхід – комбінація технологічного впровадження, ефективності альтернативних комунікаційних каналів, підтримування професійного рівня журналістів і розвитку міжнародного співробітництва – може зберегти незалежність медіа навіть за найскладніших обставин.

Література:

1. Бондаренко П., Печончик Т., Сухарина А., Яворський В. Виклики для свободи слова та журналістів в умовах війни: соціологічне дослідження. Київ, 2023. 56 с. URL: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/05/freedomofspeechandjournalistsatwar_socialresearch_ua_web.pdf (дата звернення: 15.09.2025).
2. Давидова Г.О. Виклики в роботі журналіста локальних медіа в умовах війни: кваліф. робота магістра спеціальності 061 «Журналістика». Запоріжжя : ЗНУ, 2024. 72 с. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/24103> (дата звернення: 09.09.2025).
3. Ключев О. Окуповані: Як журналісти на захоплених територіях тримають удар від Росії. *Опора*. URL: <https://lnk.ua/6y4XwyANX> (дата звернення: 09.09.2025).
4. Орловський А. В. Кореспондент на телебаченні: професійні виклики під час війни: кваліф. робота магістра спеціальності 061 «Журналістика». URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/24185/1/Orlovskiy%202024.pdf>(дата звернення: 09.09.2025).
5. Чернікова К., Афанасьєва О. Журналістика під час війни. як журналістам працювати в умовах бойових дій. *Universum*. 2024. Вип. 4. С. 135–137. URL: <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/695> (дата звернення: 15.09.2025).

Нестеренко О. А.

*стариша викладачка кафедри журналістики
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

МУЛЬТИМЕДІЙНІ ІСТОРІЇ ПРОЄКТУ «UKRAÏNER» ЯК ІНСТРУМЕНТ ЦИФРОВОЇ АКТУАЛІЗАЦІЇ КРИМСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У сучасному інформаційному суспільстві питання збереження культурної пам'яті дедалі тісніше пов'язане з цифровими інструментами комунікації. Для Криму, який уже понад десятиліття перебуває в умовах окупації, ця проблема стає критичною. Втрату фізичного доступу до території частково компенсовано завдяки створенню «цифрових архівів» у вигляді мультимедійних нарративів. Такі матеріали не лише документують факти, а й формують контрнарлативи до російської пропаганди, забезпечуючи міжнародну видимість кримської тематики. В умовах окупації особливої актуальності набула проблема, як зберегти та водночас актуалізувати кримську ідентичність, інтегрувати її в національний і міжнародний інформаційний простір. Одним із дієвих інструментів є мультимедійні історії, які завдяки поєднанню тексту, фото, відео, карт та інфографіки створюють ефект пам'яті й присутності.

Питання збереження та актуалізації пам'яті в умовах гібридної війни перебувають у центрі сучасних гуманітарних досліджень. У західній традиції медіаісторії як чинники ідентичності досліджував Я. Ассман [4], який увів поняття «місць пам'яті» й наголосив на ролі символічних просторів у формуванні культурної свідомості. В українському академічному контексті значний внесок зробила Т. Хітрова, яка розробила концепцію медіатизації пам'яті, аналізуючи її на рівні соціокомунікаційних процесів, дискурсу та технологій. Дослідниця показала, як медійні ефекти ідеологізації, популяризації та масофікації впливають на структуру дискурсу пам'яті [3, с.]. У площині вивчення мультимедійних форматів особливої уваги заслуговує стаття О. Нестеренко, де досліджено функціонування моделі спільної журналістики (program journalism) на матеріалі проєкту «Ukrainer» [1, с. 59–65]. Це дослідження доводить, що залучення як професіоналів, так і волонтерів сприяє створенню більш інклюзивного та автентичного цифрового архіву культурної пам'яті. У практичному вимірі варті уваги матеріали мультимедійної платформи «Ukrainer» [2]. Саме вони

формують основу цифрової пам'яті Криму та забезпечують його присутність у національному й міжнародному дискурсі.

Метою роботи є аналіз мультимедійних історій проєкту «Ukrainēr» у рубриці «Реґіон Таврія» як інструментів цифрової актуалізації кримської ідентичності. Для досягнення поставленої мети реалізовано такі **завдання**: окреслити основні вектори репрезентації кримської тематики в мультимедійних матеріалах; проаналізувати добірку текстів і візуальних матеріалів, виокремивши маркери збереження та актуалізації; показати роль біографічних і мистецьких наративів у персоналізації кримської спадщини; оцінити функцію мультимедійних форматів як інструментів протидії інформаційній ізоляції та пропаганді; визначити перспективи використання новітніх технологій у популяризації кримської тематики.

Яскравим прикладом цифрової журналістики пам'яті є медіапроєкт «Ukrainēr», започаткований Богданом Логвиненком у 2016 році. Від тревелогу він швидко еволюціонував у мультимедійну платформу, що репрезентує культурні, соціальні та історичні практики регіонів України. Проєкт працює у форматі *pro-am journalism* – співтворення професійних журналістів, фотографів, відеографів, перекладачів і волонтерів. Такий підхід забезпечив широкий тематичний і жанровий спектр: від фотоісторій до глибоких інтерв'ю й документальних серій. Важливе місце в структурі «Ukrainēr» посідає рубрика «Реґіон Таврія» (<https://www.ukrainer.net/regions/tavriya/>), що охоплює південні області материкової України та Крим. Саме цей сегмент дає підстави розглядати проєкт як потужний архів культурної пам'яті півострова та лабораторію новітніх форматів репрезентації ідентичності.

Аналіз корпусу матеріалів із кримським фокусом засвідчує, що вони охоплюють кілька ключових напрямів: війна й окупація, національні спільноти та корінні народи, ремесла й побут, культура і мистецтво, фотоісторії та експлейнери. Окрему увагу зосереджено на серії «Рідний Крим», що персоналізує ідентичність через індивідуальні біографії та мистецькі наративи.

У сюжетах про війну та окупацію центральним є експлейнер «Як Росія захоплювала Крим?», що документує хронологію 2014 року на основі перевірених фактів і свідчень очевидців. Матеріал виконує функцію контрнарративу на протипагу російській дезінформації. У тексті «Російські міфи про Крим» розвінчано історичні маніпуляції, повернуто багатокультурний образ півострова як простору зіткнення цивілізацій. Серія «Голоси окупації» архівує усні свідчення мешканців, які пережили окупацію, створюючи важливе джерело для дослідників і журналістів, а також для збереження індивідуальної та колективної пам'яті.

Блок про національні спільноти й корінні народи відображає історію кримських татар, кримчаків та інших етнічних груп. Тут поєднано архівні матеріали й сучасні інтерв'ю, що акцентують на тривалості репресій і стратегіях виживання. Матеріал *«Депортація кримських татар: злочин, що триває»* показує безперервність репресивної політики, а персональний портрет Мустафи Джемілева формує маркер тяглості й опору. Історії про кримчаків і караїмів уможливають ширшу поліетнічну перспективу, актуалізуючи тему багатонаціональної спадщини Криму.

Особливу роль відіграє серія *«Рідний Крим»*, що персоналізує спадщину через індивідуальні та родинні історії. У матеріалі *«Рідний вкрадений Крим»* проілюстровано, як простір півострова трансформувався з туристичного регіону на військовий плацдарм. Біографічні наративи Джамали, Олега Сенцова та Мустафи Джемілева демонструють, як особисті долі стають носіями колективної пам'яті. У житті Джамали мистецтво виконує дипломатичну функцію: пісня «1944» стала глобальним символом пам'яті про депортацію кримських татар, тоді як Олег Сенцов інтегрував досвід політв'язня в міжнародний правозахисний дискурс.

Важливим є вектор ремесел і побутових практик, що постають у матеріалах про виноробство, рисівництво й кримськотатарське гончарство. Вони зберігають образи повсякденного життя й водночас демонструють втрату традицій через окупацію. Такий підхід дає змогу сприймати спадщину не лише як набір символів, а і як живий код економічного та культурного життя.

У матеріалах про культуру та мистецтво простежено тяглість опору через мистецькі практики. Олег Сенцов постає як репрезентант досвіду політв'язня, Ахтем Сеїтаблаєв – як культурний діяч, що поєднує мистецтво й національну пам'ять, Джамала – як голос кримськотатарського народу у світовому культурному просторі. Завдяки мультимедійним форматам ці голоси збережені й поширені навіть за умов відсутності фізичного доступу до Криму.

Фотоісторії *«Ukrainer»* створюють альтернативний архів спадщини. Візуальні образи людей і просторів фіксують реальність, яка контрастує з російською пропагандою. Таким способом вибудовується багатошаровий візуальний наратив, що працює як медіапам'ять і підсилює ефект присутності.

Важливу роль у популяризації кримської тематики відіграють експлейнери. Вони вводять кримську спадщину в ширший контекст, роблячи її зрозумілою для міжнародної аудиторії. Матеріал *«Як війна вплинула на Чорне море»* акцентує на екологічних трансформаціях, що також є частиною культурної ідентичності регіону. Згадка про

Херсонес у матеріалах про ЮНЕСКО демонструє міжнародний вимір охорони спадщини, легітимізуючи кримські пам'ятки в глобальному порядку денному.

Отримані результати демонструють, що мультимедійні історії «Ukrainer» виконують водночас архівну, актуалізаційну й дипломатичну функції. Маркери збереження реалізовані через документування подій, архівні фото й усні свідчення, фіксацію ремесел та екологічних змін. Маркери актуалізації репрезентовані в персоналізації спадщини, інтерпретації травматичних подій через мистецтво, включенні кримських сюжетів у міжнародний порядок денний. Мультимедійні маркери посилюють довіру та емоційне залучення, інтегруючи текст, фото, відео, аудіо й карти.

Висновки. Отже, у журналістиці в умовах окупації мультимедійні історії постають інструментом опору забуттю та інформаційній ізоляції. Вони створюють цифрову пам'ять, забезпечують репрезентацію кримської спадщини у світовому інформаційному полі та формують контрнарратив до російської пропаганди. Подальші дослідження доцільно зосередити на вимірюванні впливу таких історій на різні аудиторії, на їхньому потенціалі для міжнародної адвокації та на розширенні мультимедійного інструментарію, зокрема VR і 360°, для популяризації кримської тематики.

Література:

1. Нестеренко О. А. Функціонування моделі спільної журналістики (pro-am journalism) у сучасному медіапросторі (на матеріалі мультимедійного проєкту *Ukrainer*). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Журналістика*. 2021. Вип. 244 (1). С. 59–65. URL: <https://journ.knu.ua/nauka1/archives/1964> (дата звернення: 05.09.2025).
2. Регіон Таврія. *Ukrainer*. URL: https://www.ukrainer.net/regions/tavriya/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 05.09.2025).
3. Хітрова Т. В. Медіатизація пам'яті в концепції соціокомунікаційного підходу. *Поліграфія і видавнича справа*, 2017. № 1. С. 163–171. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pivs_2017_1_20 (дата звернення: 05.09.2025).
4. Assmann J. *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/cultural-memory-and-early-civilization/BCCB31EDCBF10BAF4F9B084B4BC6E5A7> (дата звернення: 05.09.2025).

Павлюк І. З.

*доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
поет, член Британського ПЕН-клубу,
провідний науковий співробітник
Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

АНТИПОЕЗІЯ І ПОЕЗІЯ: УКРАЇНСЬКИЙ ДИСКУРС ВІЙНИ

Історія людства, на жаль, насправду – історія воєн. А війну ще називають антипоезією.

Досліджуючи пресу ХХ століття – як дзеркало суспільного буття, я зайвий раз підтвердив цю сакраментальну істину.

Людство розвивається технічно космічними темпами, але ходить по колу духовно, так і не помудрішавши. Ні релігія, ні література не проривають, цього архетипного крейдяного кола, а лише зм'якшують його лещатний тиск. Розп'яття Христа лише засмутило світ, але не змінило його, на превеликий жаль...

Україна протягом найближчих ста років пережила і переживає три війни на своїй території (Перша світова, Друга Світова, нинішня...), а ще ж були громадянська, афганська...

Воїни і ті, хто чекає їх додому, моляться («в окопах, як відомо, нема атеїстів»), або ж пишуть листи, вірші-пісні, які ж і виконують, підбадьоруючи себе і побратимів, або ж оплакуючи їх...

А оскільки в окопах не напишеш роман чи п'єсу, то основним воєнним жанром зостається поезія. Це вже пізніше, після чергової війни творяться романи-епопеї, драми, повісті...

Оскільки українці навіть на своїй землі опинялися на різних боках барикад, коли навіть релігійні конфесії, до яких вони належали, часто воювали між собою, як і мій рід: репресований у 1947 році і реабілітований у 1991-му батьків рід у Другій світовій війні воював у національно-визвольній армії (УПА), а мамин дядько – в Радянській Армії, загинув під річкою Одер в Німеччині. Тобто були ворогами – як Монтеккі і Капулетті. То чи не єдиним душевно-духовним об'єднувальним егрегором була поезія, яка стала піснею, бо навіть Іван Франко, який, до слова, доживав свої земні дні у Притулку українських січових стрільців, будучи батьком двох воїнів (Тараса і Петра) казав, що віддав би всі свої вірші за один, який би став народною піснею. Його мрія збулася.

1. Так вірш «Ой у лузі червона калина...», створений поетом, «молодомузівцем» Степаном Чарнецьким за мотивами козацької пісні XVII століття «Розлилися круті бережечки», став народною піснею і гімном Січових стрільців. Тут же (у списку стрілецької поезії) – «Чуєш, брате мій (Журавлі)» Богдана Лепкого, «Ой на горі на Маківці», «Йде січове військо», «Заквітчали дівчатонька», «Чи то буря, чи то грім», гімн «Ордену Залізної Остроги» «Не сміє бути в нас страху. Тобто, як бачимо, стрілецькі пісні явно перегукуються із козацькими, тематично належачи до рекрутських пісень, жалобних пісень, пісень-гімнів, пісень про кохання («Мав я раз дівчиноньку, чепурненьку»), жартівливих пісень («При каноні стояв»):

*При каноні стояв, і фурт-фурт ладував,
І фурт-фурт і фурт-фурт, І фурт-фурт ладував.*

Поезію під час воєн закономірно творили як безпосередні учасники боїв, так і їх родичі по крові і по духу, журналісти та інші співвітчизники. Друкували вірші у пресі, озвучували по радіо, розміщували в Інтернеті... Відповідно до розвитку технічних засобів комунікації.

2. У моїй монографії «Українська письменницька публіцистика 1920-2000-х років. – Саарбрюккен: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2019. – 220 с.» я детально зупинився на дослідженні творців поезії воєнного періоду як представників радянського табору, так і членів УПА, поезії колаборантів, яку друкували відповідні часописи.

«Ще перед другою світовою війною, – зазначено у передмові до антології, присвяченій УПА, «Слово і зброя», – почав формуватися тип українського письменника, поета, як діяча, що, відроджуючи в собі шевченківський дух і традиції, свідомо скеровував свою творчість, а нерідко і сам збройно боровся за неї» [7].

Як стрілецька поезія співзвучна із січовою-козацькою, яка у свою чергу апелює до поезії-заклинання язичеських шаманів, бардів, воєнної поезії Бояна, автора «Слова о полку Ігоревім», упівська поетична школа засвоювала і розвивала канон поетів-воїнів попередніх історичних епох, співзвучна із стрілецькою поезією, традицію якої продовжила безпосередньо як національно-патріотичний поетичний дискурс, репрезентантами якого були Юрій Клен, Грицько Чупринка, Тодось Осьмачка, Євген Плужник, поети так званої «квадриги», «вісниківці» Євген Маланюк, Юрій Липа, Леонід Мосендз, Олена Теліга, Олег Ольжич, а також ті, хто друкував свої вірші поза редагованим Д. Донцовим львівським «Вісником», – Вадим Лесич, Роман Завадович, Ярослав Курдидик, Богдан Кравців, Володимир Янів,

чий вірші друкувала підпільна преса ОУН-УПА (1942-1950 рр.), яку фундаментально дослідив пан Юрій Романишин [6].

Знаковим зразком цієї – альтернативної радянській – національно-патріотичної української поезії періоду війни – активна письменницько-журналістська та організаційна діяльність претендента на Нобелівську премію від України І. Багряного – автора всесвітньознаменитих романів «Сад Гетсиманський» та «Тигролови», який, редагуючи у німецькому підпіллі газету «Голос Охтирщини», переїхав на Західну Україну і очолив пропагандистський центр ОУН-УПА, пишучи яскравіколомийки, пісні, які закликали до боротьби за визволення і з «комуно-більшовицької», і з-під німецько-фашистської окупації. Ліро-епос воєнного часу репрезентований також поемою-епопеєю Юрія Клена «Попіл імперій» (1942–1944), де з позицій гуманізму, наслідуючи ренесансні («пекельні») традиції Данте, показана зруйнована двома тоталітарними режимами (гітлерівським і сталінським) Європа, художньо-поетичними засобами викрито переваги і бісівські принади, агресивність більшовицького міфу про комунізм.

*«Не треба слів. Хай буде тільки діло.
Його роби – спокійний і суворий,
Душі не плутай у горіння тіла,
Сховай свій біль. Стримай раптовий порив».*

*Вітрами й сонцем Бог мій шлях намітив,
Та там, де треба, я тверда й сувора:
О краю мій, моїх ясных привітів
Не діставав від мене жодний ворог, –*

писала легендарна, розстріляна фашистами у Бабиному Яру українська поетеса Олена Теліга, яка очолювала Спілку українських письменників, редагувала літературно-мистецький додаток до газети «Українське слово» «Літаври».

Загалом же більшість поетів, які воювали у лавах УПА, загинули безіменними, залишивши свої вірші як характерні документи того часу, надруковані у листівках, підпільних альманахах, газетах, поширені «таємною» поштою по Україні та цивілізованому світі.

3. Погоджуючись із твердженням Платона, що легенда про поета твориться із трьох частин: біографії, фотографії поета і його текстів-творів, не зупинятимемось на формальному аналізі самих віршів поетів-фронтовиків. За формою це, як правило, традиційні, дво- чи трьохстопні, із перехресним римуванням ямбічно-хореїчні (героїчні) строфи, зміст яких інтимний: батьківщина, кохання, мама... або ж

патріотично-бойовий, закличний: партія, комсомол, Країна Рад, Ленін, Сталін, звертання до героїчних образів Громадянської та Першої світової війни: Чапаєва, Котовського...

Це вже про поезію радянських (советських) воїнів, чиї вірші, як і вірші поетів-стрільців чи поетів-упівців не варто препарувати сучасними методами герменевтики, бо сльозокров, як і алмаз, як і загалом гармонія, алгебраїчного холодного аналізу не потребує. Та й загалом вселюдська (не лише слов'янська) традиція – говорити про передчасно загиблих навіть воїнів-ворогів, лише хороше, або вшановувати їх хвилиною мовчання, зобов'язує нас тихо і світло дивитися на фотографії вічно молодих людей, читати їх біографії та вірші, як-от:

*Якщо війна накаже нам: «Пора» –
Відсунем недописані ми книги.
Махнем: «Прощайте» – стінам інститутів
Йї заспіємо вперед дорогами крутими,
Змінивши трохи вже пом'яту кепку
На шлем бійця, на кожанку пілота
І на безкозирку моряка [5], –*

пропрокував вісімнадцятирічний Борис Смоленський, який загинув у перші місяці Другої світової війни, на якій воював також наш класик Олесь Терентійович Гончар, дослідженню чистішої окопної поезії [2] я присвятив цілу статтю «Окопна лірика Олесь Гончара. Пунктир сповіді» [4], де, зокрема зазначив: «Про батьківщину ж Олесь Гончар пише у нетипово радянській, мені здається, – довженківській (згадаймо «Україну в огні»), – світоглядній традиції вгадувано плужниківськими ритмами:

*Мабуть, я їду вмирати
На Україну додому.
Знімуть патрони й гранати,
Передадуть другому,
Мене ж поволочать за ноги,
В окопі заріють пустому.
Весело їхать, їй-богу,
На Україну додому.
(«Мабуть, я їду вмирати...», 1942)*

Що мав на увазі, солдат Олесь Терентійович, пишучи «Вітчизна запродана знову, / Хазяїн знайшовся новий», ми можемо лише здогадуватися».

4. Війна Радянського Союзу в Афганістані (1979-1989) з участю українців – ще одна зона антипоезії, про яку її учасник, мій ровесник і друг – поет, журналіст, редактор авторитетно відомого, літературно-мистецького та громадсько-публіцистичного журналу «Золота пектораль», – воїн-афганець, шураві (радянський солдат) – як називали його і поета Василя Слалчука, самі афганці, Володимир Погорецький – написав книгу віршів: «Шураві: Поезії. – Тернопіль: Астон, 2010. – 80 с.», до якої я мав честь сотворити передмову – «Слово про друга», де помітив образи «бездомного пса», мами, автоматів, які «сміються»... пропахлий порохом і кров'ю дещо нервовий екзистенційний песимізм:

*Танцюють прапориці розкішно,
Мовчить розплавлений свинець.
Вітри стрижуть чуби поспішно,
Невже це, Господи, кінець?..*

І саме оця смислова поліфонія – коли в одній книзі, в одному настрої, енергетичній пульсації – і Бог, і предки, і кохання, і космос, – найсильніше, що є в післяземлетрусній українській Атлантиді Володимира Погорецького, де попри все і вся, його прожилково-латентне і м'язисто-виразне:

*Стежини болю і образ,
Афган пече, – сволота...*

6. І нарешті війна сучасна, про яку вже надруковано десятки поетичних Антологій в Україні і за кордоном із десятками рецензій у вітчизняній та зарубіжній пресі, як-от [1]: «Весна озброєна: Антологія воєнної лірики», «Досвід війни: українські голоси. Проект соціальної дії», «Поезія без укриття», «Поміж повітряних тривог: антологія воєнної лірики», «Нескорена Україна. Альманах», «Виявляється, ти був у підвалі Маріупольського театру, Боже!: Збірник поезії. Українсько-грузинський білінгвальний буклет в оригіналі та перекладі», найсвіжіша «Writing Under Fire: Poetry and Prose from Ukraine and the Black Country» («Писати під вогнем: Поезія і проза з України та Black Country»)..

Але це тема окремого дослідження.

На цій російсько-українській війні загинуло вже чимало наших студентів, цвіту української нації, серед яких Герой України, студент факультету журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка, учень моєї дружини лейтенант ЗСУ Тарас Матвій, чия посмертна поетична книга недавно була презентована в Україні і про яку мав честь відгукнутися за покликом серця в «Українській

літературній газеті» у статті під назвою «Заплющіть очі і згадайте про маки в житті» [3].

Тарас залишив нам, нащадкам, творчі записки та вірші, де любов до батьків, до друзів-побратимів, до України стає після його відходу Додому сакральною, а саме слово – Логосом, піснею, як-от...

*Моя мрія – загинути, як Прабатьки. У полі,
над головою – блакить, в ногах – чорнозем.
У руках – зброя, в душі – полегкість. І хай
клюють ворони тіло, байдуже.*

Така підкріплена Долею україноцентрична драматична лірика з архетиповою фундаментальністю і крилатокорінною кроною насправду межує з екзистенційним пророцтвом, козацьким характерництвом, магією протопредківських одкровенень...

*Україна – загадка і моя печаль. Крізь мене
твої віки величі й страждань пройшли за
грань життя. Навіть у пеклі я – українець,
ти – моя мати.*

Натурфілософський вірш Тараса Матвіїва «Як будете ховати» нагадує мені язичеську молитву пращурів, яку Тарас як медіум передає нащадкам, примножуючи їх і нашу життєтворчу енергетику. Артезіанським батьківським болем чогось затьохкали мені останні рядки: *«заплющіть очі / і згадайте про маки в житті»*... Уявив, заплющивши очі, у маковому полі красивих Тараса із коханою і їхніми дітками – і гірко заплакав...

Отака історія емоцій нашого народу на чотирьох останніх війнах... Дуже хочеться думати, що останніх.

Слава Україні!

Слава нашим поетам-воїнам! Поетам і воїнам!

Література:

1. Весна озброєна: Антологія воєнної лірики. К. : «Ліра-К», 2022. 302 с. ; Досвід війни: українські голоси. Проект соціальної дії. К. : Саміт-книга, 2022. 292 с. ; Поезія без укриття : антологія / упорядник Надія Гармазій. Брустури : Дискурсус, 2022. 240 с. ; Поміж повітряних тривог : антологія воєнної лірики. К. : Друкарський двір Олега Федорова, 2023. 124 с. ; Нескорена Україна. Альманах. Житомир : Вид. ПП «Рута», 2022. 120 с. ; «Нескорена Україна. Альманах. Книга друга. Житомир : Вид. ПП «Рута», 2023. 120 с. ; «Виявляється, ти був

у підвалі Маріупольського театру, Боже! : збірник поезії. Українсько-грузинський білінгвальний буклет в оригіналі та перекладі. «It turns out, you were in the basement of Mariupol theatre, God!». Sulakauri-Publishing, 2023. 142 с.

2. Гончар О. Фронтові поезії / передм. авт. ; Худож.: М. І. Стратілат, В. Є. Перевальський. К. : Дніпро, 1985. 53 с.

3. Павлюк І. «Заплющіть очі і згадайте про маки в житі...» : відгук на книгу Героя України, загиблого лейтенанта «Матвіїв Тарас. Мої думки. Ритмопроза / Тарас Матвіїв. Львів : Колір ПРО, 2022. 184 с. *Українська літературна газета*. 2023. № 2. С. 32–33.

4. Павлюк І. Окопна лірика Олеся Гончара. Пунктир сповіді. *Таїни художнього тексту : зб. наук праць Дніпровського нац. ун-ту ім. Олеся Гончара*. Дніпропетровськ : Пороги, 2019. Вип. 22. С. 71–80.

5. Пісня над обелісками: Вірші різнонаціональних поетів, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни / упоряд. Павлюк І. З., Григораш Д. С. К. : Фенікс, 2006. 568 с.

6. Романишин Ю. О. Підпільна преса ОУН-УПА (1942–1950 рр.). *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку / Інститут народознавства НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Державний університет «Львівська політехніка»*. Львів, 2000. Вип. 6. С. 77–85.

7. Слово і зброя. Антологія української поезії, присвяченої УПА і революційно-визвольній боротьбі 1942–1967. Торонто : Видання кол. вояків УПА ім. ген.-хор. Романа Шухевича – Т. Чупринки в США, Т-ва кол. вояків УПА в Канаді, Братства кол. вояків УПА ім. Св. Юрія Переможця в Європі, 1968. 396 с.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

НОТАТКИ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

КРИМСЬКИЙ

МІЖНАРОДНИЙ ФОРУМ:

«ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА»

(м. Київ, 18–19 вересня 2025 року)

Підписано до друку 22.09.2025. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 4,60. Тираж 100. Замовлення № 0126-010.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»
79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44
Телефон: +38 (050) 658 08 23
E-mail: editor@liha-pres.eu
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.